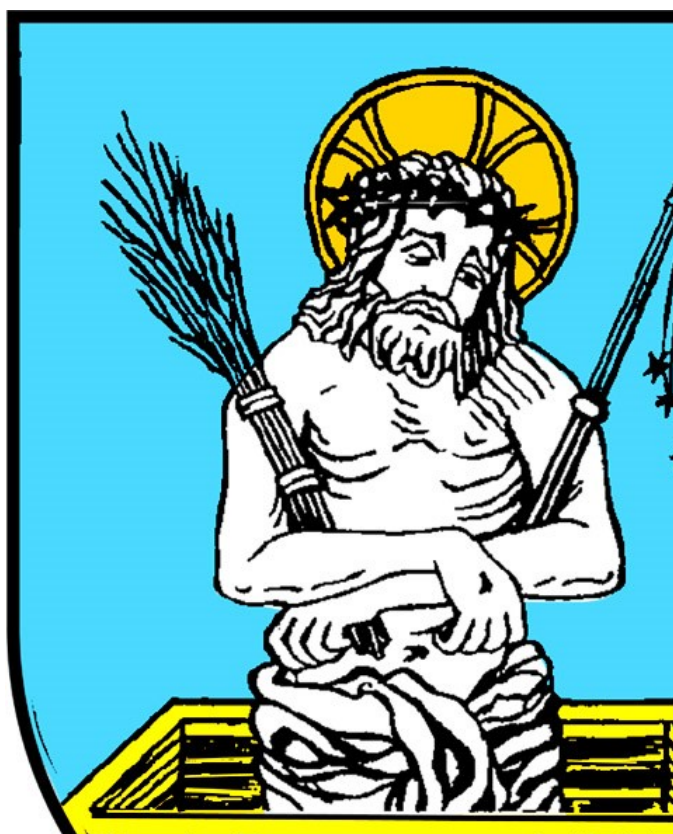

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY ŚWIĘCIECHOWA
NA LATA 2026 - 2029**

ŚWIĘCIECHOWA 2025

SPIS TREŚCI

	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	10
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	12
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	21
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	21
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	21
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	23
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	24
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	25
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	25
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	26
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	30
5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego.....	31
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	32
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	32
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	36
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	44
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	44
6.5. Zabytki archeologiczne.....	46
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	47
6.5.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	47

6.5.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	51
7. Dziedzictwo niematerialne.....	55
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	59
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	59
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	62
8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji Kryzysowych.....	74
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	75
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	93
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	96
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	96
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	97
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	98
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	99
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	100
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	104
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	105
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	106

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy miasta są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem

w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Świąciechowa związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Świąciechowa na lata 2026-2029 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Świąciechowa na lata 2021-2024* przyjętego Uchwałą Nr XL/370/2022 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 13 stycznia 2022 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Świąciechowa położona jest w południowo-zachodniej części Wielkopolski, w odległości 80 km od Poznania, na granicy trzech województw: wielkopolskiego, lubuskiego i dolnośląskiego. Jest jedną z siedmiu gmin tworzących powiat leszczyński, zajmując 16,7% jego powierzchni, w zachodnio południowej części, bezpośrednio granicząc z jego stolicą, Leszmem. Posiada status gminy wiejskiej, której strukturę osadniczą tworzy 12 wsi sołeckich: Długie Nowe, Długie Stare, Gołanice, Henrykowo, Krzycko Małe, Lasocice, Niechłód, Piotrowice, Przybyszewo, Strzyżewice, Świąciechowa, Trzebiny, obejmujących 14 miejscowości. Siedziba władz samorządowych i zarazem lokalny ośrodek handlowo-usługowy znajduje się w Świąciechowie, największym ośrodku

osadniczym gminy zamieszkiwanym przez 3287 osób, wsi o średniowiecznym rodowodzie w przeszłości posiadającej długoletni status miasta, położonej na międzynarodowym szlaku pątniczym – Drodze Świętego Jakuba, w odległości 5 km na zachód od Leszna, przy drodze powiatowej Leszno - Włoszakowice – Boszkowo. Gmina Świeciechowa w latach 1975–1998 należała administracyjnie do ówczesnego województwa leszczyńskiego.

Powierzchnia gminy wynosi 134,9 km². Użytki rolne zajmują ok. 54 % jej powierzchni, stąd funkcją wiodącą gminy jest rolnictwo, a tereny leśne ok. 34 %. Pozostałą część powierzchni zajmują nieużytki, grunty zurbanizowane i wody powierzchniowe. Niemal 19% terenów objętych zostało ochroną prawną w ramach Przemęckiego Parku Krajobrazowego oraz trzech Obszarów Chronionego Krajobrazu, które częściowo pokrywają się również z obszarem specjalnej ochrony ptaków NATURA 2000, obejmującym północno-zachodnią część gminy.

Gmina zamieszkiwana jest przez 8478 osób, w tym 86 mieszkańców zameldowanych na pobyt czasowy (wg danych UG - stan na 31.12.2024 r.), co stanowi ok. 15 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 64 os./km².

Gmina sąsiaduje:

- od zachodu z gminą Wschowa, położoną w województwie lubuskim,
- od południa z gminą Góra, położoną w województwie dolnośląskim,
- od południowego wschodu z gminą Rydzyna, położoną w województwie wielkopolskim,
- od wschodu z miastem Leszno, w województwie wielkopolskim,
- od północnego wschodu z gminą Lipno, w województwie wielkopolskim,
- od północnego zachodu z gminą Włoszakowice, w województwie wielkopolskim.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych oraz liczne drogi powiatowe. Przez tereny gminy przebiega droga krajowa nr 12 relacji Głogów – Leszno - Jarocin, a także wiedzie droga wojewódzka nr 323 Leszno – Góra. Przez wschodnią część gminy przebiega droga ekspresowa S5 z węzłem Świeciechowa. Gminę przecina też linia kolejowa nr 14 relacji Łódź Kaliska – Tuplice ze stacją kolejową w Lasocicach, którą oddano do użytku już w 1856 r., obecnie nieczynną. W Strzyżewicach znajduje się lotnisko sportowe Aeroklubu Leszczyńskiego, należące do Leszna.

Według podziału fizyczno-geograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w granicach makroregionu Nizina Południowowielkopolska,

w mezoregionie Wysoczyzna Leszczyńska. Rzeźba terenu została ukształtowana w czasie zlodowacenia bałtyckiego, jego fazy leszczyńskiej, a deniwelacje pomiędzy głównymi formami morfologicznymi sięgają 40 m. Są to: na północy pagórki moreny czołowej z najwyższym punktem na terenie gminy - 122,5 m n.p.m., wysoczyzna morenowa płaska obejmująca północną i środkową część gminy, równiny sandrowe obejmujące północno – zachodnią i południowo – wschodnią część gminy i najniższe położone w południowej części gminy terasy zalewowa i środkowa Doliny Rowu Polskiego na poziomie 80 - 85 m n.p.m. Sieć hydrograficzna gminy należy do systemu wodnego Odry, której prawobrzeżnym dopływem jest przepływający przez gminę Krzycki Rów. Południową granicą gminy przepływa Kopanica, stanowiąca odcinek Rowu Polskiego, który jest prawobrzeżnym dopływem Baryczy, zaś główne prawobrzeżne dopływy Rowu Polskiego na terenie gminy to Rów Święciechowski, Rów Strzyżewicki, Rów Henrykowski i Dopływ z Lasocic. Wśród wód powierzchniowych wyróżnia się w północnej części gminy rynnowe Jezioro Krzyckie o pow. 80 ha, przez które przepływa wspomniany wcześniej Krzycki Rów. Północny kraniec jeziora położony jest w sąsiedniej gminie Włoszakowice. Na terenie gminy występują udokumentowane zasoby pospolitych surowców mineralnych. Złoża kruszywa naturalnego znajdują się w rejonie Długich Nowych, Długich Starych i Przybyszewa oraz w obejmującym swym zasięgiem częściowo tereny gminy złożu Zaborowo. Tylko część z nich jest eksploatowana, niektóre okresowo.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych - sięgają mezolitu. Wzrost osadnictwa nastąpił w okresie wczesnośredniowiecznym i związany był ze środowiskiem naturalnym i ukształtowaniem terenu – liczne doliny cieków wodnych i sąsiedztwo lasów. Dokumenty źródłowe sięgają natomiast średniowiecza i taką metrykę posiada wiele miejscowości w gminie, np. Krzycko Małe wzmiankowane jest w 1157 r., pierwsza wzmianka o Trzebinach pochodzi z 1158 r., zaś o Niechłodzie z 1181 r., Strzyżewice wymieniane są w 1294 r., a Długie Stare w 1322 r., Gołanice w 1412 r. Święciechowa zaś znana była już w XI w. jako osada targowa, położona na trakcie handlowym z Poznania do Głogowa. Tędy podążał w 1000 r. cesarz Otton III do grobu św. Wojciecha i na spotkanie z Bolesławem Chrobrym w Gnieźnie. Od 1181 r. do początku XVIII w. Święciechowa stanowiła własność benedyktynów z Lubinia, których staraniem miejscowość uzyskała w 1277 r. status miasta na prawie niemieckim. W 1333 r. przeprowadzono zmiany w dotychczasowym układzie przestrzennym miasta,

wytwarzając w zachodniej części dawnego targowiska czworoboczny rynek z wylotem dwóch ulic z każdego narożnika. W tym też roku po raz pierwszy wymieniany jest wójt i ustanowiono herb, którego wizerunek nadal obowiązuje. Świeciechowa sukcesywnie się rozwijała, posiadała przywileje organizowania cotygodniowych targów i dwóch jarmarków w roku. Nie ominęły jej pożary, z których największe odnotowano w 1549 r. i w 1780 r., najazdy wojsk oraz epidemie dziesiątkujące mieszkańców. W 1 poł. XV w. wzniesiono tutaj nowy, murowany kościół, na pocz. XVII w. w Świeciechowie powstała szkoła, istniał szpital, rozwijały się różne dziedziny rzemiosła; najwięcej odnotowano sukienników i młynarzy, w późniejszym okresie wzrosła ilość rzeźników, którzy dysponowali pastwiskami miejskimi. W wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. Świeciechowa znalazła się pod panowaniem pruskim. W listopadzie 1806 r. wkroczyły do Wielkopolski wojska napoleońskie i na krótki okres trwania Księstwa Warszawskiego Świeciechowa miała polską administrację. Jednak po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. ponownie powróciła w granice Prus, wchodząc w skład Wielkiego Księstwa Poznańskiego.

W XIX w. nowe akcenty w krajobraz kulturowy gminy wniosły linie kolejowe i związane z nimi obiekty, powstałe w drugiej połowie XIX w. – w Lasocicach w 1856 r., w okresie międzywojennym stacja graniczna z Niemcami, obecnie nie pełni pierwotnej funkcji. Do wyjątkowych elementów w krajobrazie gminy należą też aleje przydrożne - żywe pomniki historii: przy drodze Długie Stare – Trzebiny aleja wielogatunkowa składająca się z lip, dębów, jesionów i kasztanowców oraz aleje lipowo - dębowe prowadzące od wschodu i południa do zespołu pałacowo-parkowego w Trzebinach.

Pod koniec XIX w. i na początku XX w. niemieckie gospodarstwa zaczęły wykupywać Polacy. Przełom XIX/XX w. jest również czasem wzrostu gospodarczego i rozbudowy miasta. Wznoszone budynki były murowane z cegły, a ulice otrzymały nową, wybrukowaną nawierzchnię. W czasie I wojny światowej zginęło 42 mieszkańców Świeciechowy, w tym 13 Polaków. Mieszkańcy gminy walczyli też w szeregach zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, jednak dopiero 19 stycznia 1920 r. na mocy Traktatu Wersalskiego omawiane tereny włączono do odrodzonego państwa polskiego. Okres międzywojenny to czas stagnacji, miasto przestaje się rozwijać. W 1921 r. Świeciechowa liczyła tylko 1325 mieszkańców, a w 1934 r. utraciła status miasta. Do końca II wojny światowej miejscowość była w dużej mierze zamieszkała przez etnicznych Niemców, którzy byli wyznania katolickiego, w przeciwieństwie do większości

wielkopolskich Niemców. W czasie II wojny światowej tereny gminy włączono do III Rzeszy Niemieckiej. Okupant hitlerowski wywłaszczył z tych obszarów wszystkich Polaków – rolników, szerzył się terror, wyzysk, grabież majątków, wywózki. W styczniu 1945 r. tereny zajmowane przez gminę zostały wyzwolone przez wojska radzieckie. W 1946 r. niemieckich mieszkańców Świąciechowy wywieziono na zachód; rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX i początku XXI w., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też *miejsca pamięci i pomniki*, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy. Należą do nich m. in.:

- w Świąciechowie miejsce pamięci II wojny - na rynku pomnik ku czci ofiar wojennych oraz w hołdzie tym, którzy walczyli o wolną Polskę, który postawiono w miejscu zniszczonego przez hitlerowców pomnika Powstańców Wielkopolskich, wzniesionego w 1920 r. Tutaj też umieszczona jest płyta z okazji 700-lecia istnienia Świąciechowy, a przed Urzędem Gminy pomnik partnerstwa z gminą Grosshabersdorf;
- w Strzyżowicach znajduje się głaz z tablicą upamiętniającą jubileusz założenia wsi;
- w Długim Starem na terenie kościelnym wzniesiono pomnik ku czci ofiar pomordowanych w czasie II wojny światowej, ufundowany przez członków pomordowanych rodzin z Długiego Starego i Długiego Nowego, natomiast przy tutejszej szkole usytuowano głaz z tablicą poświęconą „Walczącym o Niepodległość”;
- w Krzycku Małym, na ścianie kościoła p. w. Matki Boskiej Śnieżnej, znajduje się tablica upamiętniająca ks. proboszcza Ignacego Węclawskiego, który zginął w obronie ojczyzny w 1940 r.

Warto wspomnieć, iż gmina związana jest z biografią znanych osób, np. w Niechłodzie urodziła się 16 lipca 1928 r. Izabela Maria Dzieduszycka z domu Bojanowska, zmarła 25 grudnia 2020 r. w Warszawie, łączniczka Armii Krajowej, ekonomistka, mistrzyni Polski w tenisie stołowym, znana działaczka społeczna oraz katolicka, współzałożycielka stowarzyszenia „Przymierze Rodzin”. Tutaj też urodziła się 13 maja 1933 r. Zofia Maria Bojanowska, aktorka teatralna i filmowa, mgr filologii polskiej, zmarła 16 stycznia 2012 r. w Warszawie, pochowana w rodzinnej kaplicy grobowej w Niechłodzie. W Krzycku Małym urodził się w 1482 roku Andrzej Krzycki, poeta, mecenas sztuki, sekretarz króla Zygmunta

I i Królowej Bony, arcybiskup gnieźnieński, zmarły w Skierniewicach w 1537 r., pochowany w katedrze gnieźnieńskiej. Na frontonie tegoż kościoła upamiętniono spiżową tablicą 520. rocznicę urodzin tego znanego przedstawiciela właścicieli wsi.

Na terenie gminy zobaczyć jeszcze można zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego. Są to: kościół w Niechłodzie i wiatrak koźlak w Święciechowie, obecnie w trakcie remontu, przykład ludowego budownictwa przemysłowego, który dostosowany został do nowych funkcji.

W krajobrazie kulturowym występują w wielu miejscowościach małe obiekty kultowe – kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tejże kultury ludowej, np.: Długie Nowe, Długie Stare, Przybyszewo, Strzyżewice, Święciechowa, Niechód, Gołanice, Krzycko Małe, Lasocice.

Wśród zasobów dziedzictwa kulturowego specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy gminy są cmentarze, które tworzą pewnego rodzaju kronikę jej dziejów i podlegają ochronie niezależnie od stanu zachowania i bez względu na charakter wyznaniowy. Oprócz nieczynnych cmentarzy przykościelnych znajdują się grzebalne cmentarze katolickie: Gołanice, Krzycko Małe, Lasocice, Strzyżewice, Święciechowa, również nieczynne cmentarze ewangelickie: Długie Nowe, Lasocice, Przybyszewo, Strzyżewice, Trzebiny, które są świadectwem wielokulturowości tych ziem.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Święciechowa na lata 2025-2028* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym ((Dz. U. z 2024 r., poz. 1465 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach

zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),

c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),

d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),

e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),

f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),

g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)

h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).

j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu

polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii

i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona

w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub

tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą

zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1465 ze zm.)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r., poz. 54 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r., poz. 1478 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki

konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1130 ze zm.)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu, rada gminy uchwała plan ogólny gminy; plan ogólny jest aktem prawa miejscowego (art. 13a ust. 1 i ust. 7),
- c) ustalenia planu ogólnego określa się, uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej (art. 13b pkt 3 lit. j),
- d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),
- e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),
- f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 418)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania

pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robot budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 707)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze

inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*". Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem

zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,
- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. z 2023 r., poz. 1470). Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym celem tego programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Ten cel będzie realizowany przez trzy punkty. Pierwszy punkt to weryfikacja wybranych zasobów zabytków, drugi punkt to wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, a trzeci to edukacja i partycypacja.

Program ma na celu zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

1. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:
  - model i system wartościowania zabytków;
  - plany zarządzania dla pomników historii;
  - wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
  - system bezpieczeństwa zabytków;
  - projektowanie konserwatorskie.
2. Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych

poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

3. Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

4. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

5. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVII/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego

i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędnym jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z 2019 r., poz. 4021).

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchomości, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

Podkreślono konieczność podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym

oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

a) wzmocnienie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim, ukierunkowanych na zachowanie ich historycznych wartości i krajobrazu w ich otoczeniu,

b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- modernizację obiektów zabytkowych, w tym adaptowanie i przystosowywanie ich do nowych funkcji m.in. na cele instytucji kultury i obsługi ruchu turystycznego,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej, którym nie można zapewnić ochrony w miejscach ich lokalizacji,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy, w tym w szczególności historycznych centrów miast, obszarów przemysłowych, powojennych, historycznego rozplanowania miejscowości,
- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi w postaci programów rewitalizacji lub planów odnowy miejscowości,
- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca, w tym również obszarów o zachowanych wartościach kulturowo-przyrodniczych, m.in. parków rezydencjonalnych, parków miejskich, ogrodów,

omentarzy,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,

- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty),

- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,

- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo, a w szczególności na przedpolach ekspozycji oraz na przebiegu osi widokowych, w tym zasad podziału terenu, linii zabudowy, intensywności zabudowy, gabarytów nowych obiektów w sposób zapewniający właściwe wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz podkreślających lub eksponujących ich walory architektoniczne, estetyczne i krajobrazowe,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,

- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo, w tym m.in. układu komunikacyjnego, systemu przestrzeni publicznych, kompozycji zieleni, linii zabudowy,

- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków,

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na charakterystyczne dla przestrzeni miast elementy krystalizujące kompozycje urbanistyczne, m.in. dominanty architektoniczne lub przestrzenne, wnętrza urbanistyczne, ciągi alei, zieleń komponowana),

- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności

zachowania historycznych relacji wysokościowych, rozplanowania dominant (zapewnienie ekspozycji wież np. kościołów, ratuszy), ukształtowania dachów, układów zieleni, osi kompozycyjnych, gabarytów i gęstości zabudowy,

- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, ekranów akustycznych, w tym również miejsc zakazu ich lokalizowania,
- określanie terenów zachowania istniejącej lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła oraz posługiwaniem się językiem regionalnym.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,

- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
  - c) poprawę estetyki miast i wsi, w tym szczególnie obiektów o funkcjach turystycznych,
  - d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi oraz kuchni regionalnej,
  - e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.
- 2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z 2022 r., poz. 58).

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa

kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Dokument stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego.

Charakteryzując krajobraz województwa wielkopolskiego podkreślono, iż obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. Szczególne znaczenie ma architektura sakralna. Kościoły i klasztory są niezwykle ważnym elementem krajobrazu Wielkopolski, gdyż ich wysokie wieże i duże bryły klasztorów stanowią często element dominujący w przestrzeni miast i wsi.

Szczególnym elementem wielkopolskiego krajobrazu są także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej – zamkowej, dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej. Obiektom tym zazwyczaj towarzyszą parki, które bardzo często stanowią wyróżniki krajobrazowe, którym historycznie podporządkowany był krajobraz kulturowy i do dziś mają wartości estetyczne, kompozycyjne

i historyczne. Stanowią często jedyne skupiska zieleni wysokiej w danej okolicy.

Istotnym elementem wyróżniającym się w krajobrazie są także zabytkowe cmentarze, które odgrywają podobną rolę jak parki rezydencjonalne, gdyż zachowany stary drzewostan, charakterystyczny dla cmentarzy jest elementem dobrze postrzeganym w przestrzeni zarówno miast i wsi. Zieleń cmentarna jest elementem szczególnie rozpoznawalnym w mniejszych miejscowościach, gdzie cmentarze często były zakładane na ich obrzeżach i do dziś stanowią specyficzny element panoramy tych miejscowości.

Specyfiką Wielkopolski jest gęsta sieć osadnicza, która wyróżnia się miastami i wsiami o dobrze zachowanych, historycznie ukształtowanych układach przestrzennych – urbanistycznych i ruralistycznych z dużym nasyceniem zabudowy o walorach zabytkowych, w tym obiektów usług publicznych, mieszkaniowych, a także przemysłowych.

Cechą charakterystyczną wielkopolskiej przestrzeni są również zabytkowe wiatraki, których najwięcej zachowało się w południowej Wielkopolsce, a także aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

DŁUGIE STARE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA:

a. kościół, mur., XV w., rozbud. 1769 r., dobud. wieży 1809 r.,

Rejestr zabytków nr AK I-11a/68 z dnia 12.12.1932 r.

b. brama, mur., poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr 318/A z dnia 21.10.1968 r.

c. plebania, mur., 1848 r.,

Rejestr zabytków nr 1048/A z dnia 25.03.1970 r.

d. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVIII w., k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1219/A z dnia 6.08.1991 r.

Zespół kościoła wpisany do księgi A rejestru zabytków Województwa

Wielkopolskiego pod numerem rejestru 508/1-4/Wlkp/A z dnia 7 maja 2007 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, ob. szkoła, ul. Leszczyńska nr 1, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1209/A z dnia 20.06.1991 r.

b. park, 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1209/A z dnia 20.06.1991 r.

Zespół pałacowo-parkowy wpisany do księgi A rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 510/Wlkp/A z dnia 7 maja 2007 r.

folwark I, ul. Leszczyńska/Wiosenna:

c. obora, mur., pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr 1403/A z dnia 13.04.1993 r.

d. spichlerz, mur., 1903 r.,

Rejestr zabytków nr 1401/A z dnia 13.04.1993 r.

folwark II, Wiosenna:

e. obora (owczarnia), mur., 1896 r.

Rejestr zabytków nr 1402/A z dnia 13.04.1993 r.

Budynki folwarczne wpisane do księgi A rejestru zabytków Województwa

Wielkopolskiego pod numerem rejestru 509//1-3/Wlkp/A z dnia 7 maja 2007 r.

GOŁANICE

UKŁAD ARCHITEKTONICZNO – PRZESTRZENNY MIEJSCOWOŚCI ORAZ
KRAJOBRAZ KULTUROWY WOKÓŁ JEZIORA KRZYCKIEGO

Rejestr zabytków nr 1214/A z dnia 13.07.1991 r.

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA, 1782 r.

Rejestr zabytków nr 45 z dnia 12.12.1932 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., pocz. XIX w., dobud. pd. skrzydła bocznego pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr 323 z dnia 21.10.1968 r.

b. park, 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1012/A z dnia 22.04.1987 r.

c. czworak, ob. dom nr 4, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 323 z dnia 21.10.1968 r.

HENRYKOWO

KOMORA CELNA, ob. dom nr 8, mur., l. 20 XX w.

Rejestr zabytków nr 1017/A z dnia 23.06.1987 r.

KRZYCKO MAŁE

UKŁAD ARCHITEKTONICZNO – PRZESTRZENNY ORAZ KRAJOBRAZ
KULTUROWY WOKÓŁ JEZIORA KRZYCKIEGO

Rejestr zabytków nr 1213/A z dnia 13.07.1991 r.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NMP ŚNIEŻNEJ:

a. kościół, mur., 1892 r.,

Rejestr zabytków nr 1221/A z dnia 6.08.1991 r.

b. ogrodzenie z figurami świętych, mur., XVIII w. i ok. poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1221/A z dnia 6.08.1991 r.

c. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 1221/A z dnia 6.08.1991 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

a. dwór, mur., 1855 r. rozbud. pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr 1678/A z dnia 3.04.1975 r.

b. park, ok. poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1554/A z dnia 11.08.1995 r.

NIECHŁÓD

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH:

a. kościół, drewn., XVIII w.

Rejestr zabytków nr 1171/A z dnia 17.07.1970 r.

kościół wpisany do księgi A rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 821/Wlkp/A z dnia 27 października 2010 r.

b. cmentarz przykościelny z ogrodzeniem i kaplicą grobową rodziny Junosza-Bojanowskich, XVIII-XX w.

Rejestr zabytków nr 821/Wlkp/A z dnia 27.10.2010 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., 1906–1908 r.,

Rejestr zabytków nr 1013/A z dnia 15.04.1987 r.

b. park, 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1013/A z dnia 15.04.1987 r.

c. zabudowania folwarczne, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 1013/A z dnia 15.04.1987 r.

Zespół dworsko-folwarczny wpisany do księgi A rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 513/Wlkp/A z dnia 11 maja 2007 r.

PRZYBYSZEWO

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1026/A z dnia 10.02.1987 r.

b. park, XIX/XXw.

Rejestr zabytków nr 1026/A z dnia 10.02.1987 r.

Zespół dworsko-parkowy wpisany do księgi A rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 291/Wlkp/A z dnia 29 marca 2006 r.

ŚWIĘCIECHOWA

ZESPÓŁ BUDOWLANY I ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE, 1333–1936 r.

Rejestr zabytków nr 1210/A z dnia 16.07.1991 r.

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. JAKUBA AP., mur., 1 poł. XV w., przebudowany
1730 -1750 r., zniszczony pożarem 1780 r., odbud. 1781–1798 r.

Rejestr zabytków nr AK I-11a/81 z dnia 12.12.1932 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY, ul. Lasocicka 9:

a. dwór, mur., 2 poł. XIX w., rozbud. pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr 989/A z dnia 18.11.1985 r.

b. park krajobrazowy, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 989/A z dnia 18.11.1985 r.

WIATRAK KOŻŁAK, drewn., 1878 r.

Rejestr zabytków nr 1104/A z dnia 28.03.1988 r.

Wpisany do księgi A rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 400/Wlkp/A z dnia 10 sierpnia 2006 r.

TRZEBINY

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY

a. pałac, mur., ok. 1680 r., przebud. 1870 r.,

Rejestr zabytków nr 556/A z dnia 2.05.1956 r.

b. park, XVIII-XIX w.,

Rejestr zabytków nr 556/A z dnia 2.05.1956 r.

c. obora, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1405/A z dnia 15.04.1993 r.

d. obora z wozownią, mur., 1900 r.,

Rejestr zabytków nr 1405/A z dnia 15.04.1993 r.

e. stajnia ze spichlerzem, mur., ok. 1860–1870 r.,

Rejestr zabytków nr 1405/A z dnia 15.04.1993 r.

f. gorzelnia, mur., 1906 r.

Rejestr zabytków nr 1405/A z dnia 15.04.1993 r.

UKŁAD PRZESTRZENNY ZAŁOŻENIA PAŁACOWO-PARKOWEGO WRAZ
Z ZABYTKOWYMI ALEJAMI I KOMPLEKSEM STAWÓW, 2 poł. XVII w.- pocz.
XX w.

Rejestr zabytków nr 1643/A z dnia 14.10.1997 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

DŁUGIE NOWE

KAPLICZKA, mur., 2 poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XIX w.

DOM NR 24, mur., 1918 r.

DŁUGIE STARE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA, ul. Wiosenna:

a. kościół, mur., XV w., rozbud. 1769 r., dobud. wieży 1809 r.,

b. brama, mur., poł. XVIII w.,

c. ogrodzenie, mur., XVIII w.

d. plebania nr 2, mur., 1848 r.,

e. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVIII w.

KAPLICZKA, ul. Jesienna, mur., 2 poł. XIX w.

KAPLICZKA, ul. Nowa, mur., XIX/XX w.

SZKOŁA, ob. przedszkole, ul. Wschowska 2, mur., pocz. XX w.

ZAJAZD, ob. dom, świetlica, ul. Wiosenna 12/14, mur., 1824 r., rozbudowany 4 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, ob. szkoła, ul. Leszczyńska nr 1, mur., 2 poł. XIX w.,

b. oficyna ze stajnią, ul. Leszczyńska nr 1a, mur., k. XIX w.,

c. park, 2 poł. XIX w.,

d. ogrodzenie, mur., pocz. XX w.

folwark I, Wiosenna:

e. obora, mur., pocz. XX w.,

f. spichlerz, mur., 1903 r.,

g. gorzelnia, mur., pocz. XX w.,

h. magazyn, warsztaty, mur., pocz. XX w.,

i. ogrodzenie, mur., pocz. XX w.,

folwark II, ul. Wiosenna:

j. obora (owczarnia), mur., 1896 r.,

k. czworak, ob. dom, ul. Wiosenna 31/33, mur., ok. 1900 r.

l. sześciorek, ob. dom, ul. Wiosenna 30/32/34/36/38/40, mur., 1902 r.,

ł. czworak, ob. dom, ul. Wiosenna 39/41/43/45, mur., ok. 1900 r.,

m. czworak, ob. dom, ul. Nowa 1/3/5/7, mur., XIX/XX w.

ul. Jesienna

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 11, szach.-mur., pocz. XX w.

DOM NR 13, mur., pocz. XX w.

DOM NR 16, mur., pocz. XX w.

DOM NR 19, mur., ok. poł. XIX w.

ul. Wiosenna

DOM NR 6, mur., pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 21, mur., pocz. XX w.

DOM NR 52, mur., pocz. XX w.

GOŁANICE

UKŁAD ARCHITEKTONICZNO – PRZESTRZENNY MIEJSCOWOŚCI ORAZ
KRAJOBRAZ KULTUROWY WOKÓŁ JEZIORA KRZYCKIEGO, XV-XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA:

a. kościół, mur., 1782 r.,

c. ogrodzenie z bramą, mur., k. XVIII w., ok. poł. XIX w.,

d. cmentarz przykościelny, 2 poł. XVIII w.,

e. plebania, ul. Parkowa 19, mur., 1912 r.,

f. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO, ul. Główna:

a. cmentarz, poł. XIX w.,

b. kaplica grobowa Bojanowskich i Skórzewskich, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY, ul. Parkowa:

a. dwór nr 8, mur., pocz. XIX, dobud. skrzydła bocznego pocz. XX w.,

b. park, 1 poł. XIX w.,

c. czworak, ob. dom nr 17, mur., 1 poł. XIX w.,

d. obora, mur., pocz. XX w.

ul. Stawowa

BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE NR 4, mur., pocz. XX w.

BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE NR 10, mur., pocz. XX w.

HENRYKOWO

KOMORA CELNA, ob. dom 8 mur., l. 20 XX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. AWRSP:

a. rządcówka, ob. dom nr 1, mur., ok. 1900 r.,

b. spichlerz z oborą, mur., 1906 r.,

c. ogrodzenie z bramą, mur., pocz. XX w.,

d. ośmiorak, ob. dom nr 3, mur., 1905 r.

KRZYCKO MAŁE

UKŁAD ARCHITEKTONICZNO – PRZESTRZENNY ORAZ KRAJOBRAZ
KULTUROWY WOKÓŁ JEZIORA KRZYCKIEGO, XII-XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NMP ŚNIEŻNEJ ul. Główna:

- a. kościół, mur., 1892 r.,
- b. ogrodzenie z figurami świętych, mur.(kam.), XVIII w., ok. poł. XIX w.,
- c. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVIII w.,
- d. ogrodzenie z bramą, XIX/XX w.
- e. plebania nr 88, mur., 1857 r., 4 ćw. XIX w.,
- f. budynek gospodarczy, mur., 1898 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO, ul. Główna:

- a. cmentarz, poł. XIX w.,
- b. dzwonnica, mur., 1867 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY, ul. Główna:

- a. dwór nr 61, mur., 1855 r., rozbud. pocz. XX w.,
- b. park, ok. poł. XIX w.,
- c. oficyna, ob. dom nr 59, mur., 1860 r.,
- d. obora, mur., 1880 r.,
- e. stodoła, drew.- mur., 1895 r.,
- f. obora, mur., k. XIX w.,
- g. brama, mur., k. XIX w.,
- h. sześciorak, ob. dom nr 76/78/80, mur., 1880 r.

KUŹNIA W ZAGRODZIE, ul. Główna 98, mur., XIX/XX w.

DOM, ul. Główna 106, mur., pocz. XX w.

LASOCICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP, ul.

Kościelna:

- a. kościół, mur., 1930 r.,
- b. plebania nr 44, mur., pocz. XX w.

CMENTARZ KATOLICKI, ul. Słoneczna, pocz. XX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ul. Okrężna, ok. poł. XIX w.

SZKOŁA, ul. Szkolna 13, mur., pocz. XX w.

DWORZEC KOLEJOWY, ul. Kolejowa 1, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Kościelna

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 38, mur., pocz. XX w.

ul. Słoneczna

DOM Z CZĘŚCIĄ GOSPODARCZĄ NR 17, mur., pocz. XX w.

DOM NR 42, mur., pocz. XX w.

DOM NR 43, mur., pocz. XX w.

DOM NR 46, pocz. XX w.

DOM NR 49, mur., 1916 r.

ul. Święciechowska

STODOŁA W ZAGRODZIE NR 30, mur., l. 30 XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 31, mur., 1913 r.

DOM NR 50, mur., pocz. XX w.

NIECHŁÓD

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH:

a. kościół, drewn., XVIII w.,

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,

c. kaplica grobowa rodziny Junosza-Bojanowskich, mur.(kam.), l. 20 XX w.,

d. ogrodzenie, mur., 2 poł. XIX w.,

e. plebania, ob. dom nr 27, mur., pocz. XX w.

KAPLICZKA, mur., 1897 r.

KAPLICZKA, mur., 1946 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór nr 45 c, mur., 1907–1908 r.,

b. park, XIX/XX w.,

c. ogrodzenie z bramą, mur., pocz. XX w.,

d. gorzelnia, mur., 1910–1913 r.,

e. obora, mur., pocz. XX w.,

f. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.,

g. sześciorek, ob. dom nr 21 c, mur., XIX/XX w.,

h. sześciorek, ob. dom nr 46 a, mur., k. XIX w.

OGRODY

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 10:

a. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.,

b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.

CZWORAK, ob. dom nr 11, mur., k. XIX w.

PIOTROWICE

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. spichlerz, mur., k. XIX w.,
- b. obora, mur., k. XIX w.,
- c. sześćciorak, ob. dom nr 5, mur., k. XIX w.

ZAGRODA NR 3:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

STODOŁA W ZAGRODZIE NR 29, szach., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 34:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.

PRZYBYSZEWO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

KAPLICZKA z figurą MB z Dzieciątkiem, ul. Wiejska, mur., pocz. XX w.

KAPLICZKA z figurą św. Jana Nepomucena, ul. Wiejska, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI, ul. Wiejska:

- a. dwór, ob. hotel nr 12, mur., XIX/XX w.,
- b. park, XIX/XX w.,
- c. brama, mur., k. XIX w.,
- d. dwanaściorak, ob. dom nr 18, mur., k. XIX w.

ul. Wiejska

DOM Z CZĘŚCIĄ GOSPODARCZĄ NR 4, mur., pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 5, mur., pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 33, mur., pocz. XX w.

STRZYŻEWICE

KAPLICZKA, ul. Lotnicza, mur., XIX/XX w.

CMENTARZ KATOLICKI, 1 poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XVIII w.

SZKOŁA, ob. budynek handlowy, ul. Lotnicza 2, mur., XIX/XX w.

ŚWIĘCIECHOWA

ZESPÓŁ BUDOWLANY I ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE, 1333–1936 r.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA, ul. Kościelna:

- a. kościół, mur., 1 poł. XV w., przebud. 1730–1750 r., zniszczony pożarem 1780, odbud. 1781–1798 r.,
- b. kapliczka z figurą MB, mur., k. XIX w.,
- c. kapliczka z figurą MB z Dzieciątkiem, mur.(kam.), XVIII w.,
- d. kostnica, mur., 2 poł. XIX w.,

- e. brama, mur., k. XVIII w.,
  - f. ogrodzenie, mur., ok. poł. XIX w.,
  - g. plebania nr 7, mur., 3 ćw. XIX,
  - h. cmentarz przykościelny, XV w.
- KAPLICZKA, ul. Krzycka nr 23, mur., 1 ćw. XX w.
- KAPLICZKA, Rynek, mur., 2 poł. XIX w.
- KAPLICZKA Z RZEŹBĄ ŚW. WAWRZYŃCA, ul. Wschowska 22, XVII w.
- ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO, ul. Wschowska:
- a. cmentarz, k. XIX w.,
  - b. ogrodzenie z bramą, mur., XIX w.
- SZKOŁA, ob. przedszkole, ul. Kościelna 4, mur., k. XIX w.
- REMIZA STRAŻACKA, ul. Szkolna, mur.-drew., l. 30 XX w.
- ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY, ul. Lasocicka 9:
- a. dwór, mur., 2 poł. XIX w., rozbud. pocz. XX w.,
  - b. park, 2 poł. XIX w.,
  - c. obora, mur., k. XIX w.,
  - d. ogrodzenie, mur., k. XIX w.
- ul. Boczna*
- DOM NR 4, mur., 2 poł. XIX w.
- ul. Kościelna*
- DOM NR 3, mur., k. XIX w.
- ul. Krzycka*
- DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 9, mur., 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 15, mur., 1 ćw. XX w.
- DOM NR 19, mur., XIX/XX w.
- BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 20, mur., k. XIX w.
- DOM NR 22, mur., pocz. XX w.
- ul. Leszczyńska*
- STODOŁA W ZAGRODZIE NR 11, mur., k. XIX w.
- ZAGRODA NR 14:
- a. dom, mur., k. XIX w.,
  - b. stodoła, mur., k. XIX w.
- ZAGRODA NR 17:
- a. dom, mur., 2 poł. XIX w.,

b. stodoła, mur., k. XIX w.

ul. Lipowa

ZAGRODA NR 10:

a. dom, mur., pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

ul. św. Marka

DOM NR 1, mur., k. XIX w.

DOM NR 2, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

DOM Z KUŹNIA, ob. dom mieszkalny nr 3, mur., XIX w., 1917 r.

ul. Paderewskiego

DOM NR 6, mur., k. XIX w.

DOM NR 10, mur., 1 ćw. XX w.

Rynek

DOM NR 1, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 2, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 3, mur., k. XIX w.

DOM NR 4, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 6, mur., pocz. XX w.

DOM NR 7, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 8, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 9, mur., ok. poł. XIX w.

ZAGRODA NR 10:

a. dom, mur., ok. poł. XIX w.,

b. stodoła, mur., XIX/XX w.

DOM NR 12, mur., XIX/XX w.

DOM NR 14, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 16, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 17, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 18, mur., ok. poł. XIX w.

ul. Strzelecka

ZAGRODA NR 1:

a. dom, mur., 2 poł. XIX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

ul. Szkolna

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 4, mur., k. XIX w.

DOM NR 5, mur., k. XIX w.

DOM NR 7, mur., k. XIX w.

ul. Śmigielska

WIATRAK KOŻLAK, drew., 1878 r.

ul. Ułańska

DOM NR 1, mur. XIX/XX w.

DOM NR 2, mur., k. XIX w.

DOM NR 3, mur., k. XIX w.

DOM NR 4, ob. Urząd Gminy, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 6, mur., k. XIX w.

DOM NR 7, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, mur., k. XIX w.

DOM NR 9, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 10, mur., k. XIX w.

DOM NR 12, mur., k. XIX w.

DOM NR 15, mur., XIX/XX w.

DOM NR 17, mur., XIX/XX w.

DOM NR 18, mur., k. XIX w.

DOM NR 22, mur., k. XIX w.

DOM NR 23, mur., XIX/XX w.

DOM NR 24, mur., k. XIX w.

DOM NR 26, mur., XIX/XX w.

DOM NR 30, mur., XIX/XX w.

ul. Wolności

DOM NR 3, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 5, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 13, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 16, mur., XIX/XX w.

DOM NR 18, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Wschowska

DOM NR 5, mur., pocz. XX w.

DOM NR 7, mur., k. XIX w.

DOM NR 9, mur., k. XIX w.

DOM NR 20, mur., pocz. XX w.

DOM NR 24, mur., 4 ćw. XIX w.

TRZEBINY

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

- a. pałac nr 30 a, mur., ok. 1690 r., przebud. 1870 r.,
- b. park, XVIII-XIX w,
- c. obora, mur., 2 poł. XIX w.,
- d. obora z wozownią, mur., 1900 r.,
- e. stajnia ze spichlerzem nr 32, mur., ok. 1860–1870 r.,
- f. gorzelnia, mur., 1906 r.,
- g. czworak, ob. dom nr 33, mur., pocz. XX w.

UKŁAD PRZESTRZENNY ZAŁOŻENIA PAŁACOWO-PARKOWEGO WRAZ
Z ZABYTKOWYMI ALEJAMI I KOMPLEKSEM STAWÓW, 2 poł. XVII-pocz. XX w
DOM NR 17, mur., pocz. XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W kościele parafialnym p.w. św. Marcina w miejscowości Długie Stare znajduje się zespół obiektów ruchomych (41 poz.) wpisanych do rejestru zabytków pod Nr 177/B decyzją z dnia 24 lutego 1988 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny z lat 1720-1730 z obrazami i rzeźbami., ołtarz boczny p.w. Krzyża Świętego z 3 ćw. XVIII w., ołtarz boczny p.w. św. Antoniego z 3 ćw. XVIII w., rokokowa ambona, prospekt organowy z 1806 r., rokokowa chrzcielnica z 1765 r., konfesjonał z 3 ćw. XVIII w., barokowe krucyfiksy, rzeźby, barokowe tabliczki wotywnie, klasycystyczne epitafia rodziny Nieżychońskich. Sklepienie prezbiterium ozdabia barokowa polichromia ze sceną Zwiastowania z poł. XVIII w. Na cmentarzu przykościelnym barokowy pomnik nagrobny Andrzeja i Józefa Nieżychońskich, przy wejściu na cmentarz barokowa rzeźba św. Jana Nepomucena z 1742 r. na bogato zdobionym wysokim cokole ze spływami wolutowymi.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3 pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji

budowlanej i osadniczej, cytowana Ustawa przewiduje ochronę, poprzez wpis do rejestru zabytków, cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Do rejestru zabytków pod numerem 1210/A decyzją z dnia 16 lipca 1991 r. wpisany został zespół budowlany i założenie urbanistyczne miejscowości Święciechowa. Święciechowa znana była w k. XI w. jako osada targowa, położona na starym trakcie z Poznania do Głogowa, stanowiła własność benedyktynów z Lubinia. Miasto lokowane w k. XIII w. na prawie niemieckim. Podstawą rozplanowania był obszerny, owalny plac targowy, z którego w pocz. XIV w. w zachodniej części wyodrębniono czworoboczny rynek, do którego z czterech stron przylegają regularne kwartały. Zabudowa rynku i bloków przyrynkowych zwarta, kalenicowa, parterowa i piętrowa. XIV-wieczny układ przestrzenny miasta lokacyjnego zamknięty ulicami: Boczną, Szkolną, Ułańską, Kościelną, Wschowską, Paderewskiego i Krzycką. Ochroną konserwatorską objęto ponadto oś widokową z dominantą kościoła parafialnego od strony drogi z Lasocic.

Pod numerem rejestru 1214/A decyzją z dnia 13 lipca 1991 r. wpisany został układ architektoniczno-przestrzenny miejscowości Gołanice oraz krajobraz kulturowy w formie stref ochrony konserwatorskiej wokół Jeziora Krzyckiego. Wieś o XV-wiecznej metryce rozlokowanej wzdłuż Jeziora Krzyckiego, z zachowanym układem przestrzenno-architektonicznym (zespół kościelny, zespół dworsko-folwarczny, zabudowa mieszkalno-gospodarcza). Ochroną konserwatorską objęto ponadto osie widokowe: z drogi na Jezierzycy Kościelne w kierunku zespołu folwarcznego, z drogi we wnętrzu wsi na bryłę kościoła, z drogi na Jezierzycy Kościelne na zabudowę wsi.

Do rejestru zabytków pod nr 1213/A decyzją z dnia 13 lipca 1991 r. wpisany został układ architektoniczno-przestrzenny miejscowości Krzycko Małe oraz krajobraz kulturowy w formie stref ochrony konserwatorskiej wokół Jeziora Krzyckiego. Wieś wzmiankowana w 1157 r. jako siedziba Kotwiczów-Krzyckich, rozlokowana została wzdłuż jeziora, z zachowanym układem przestrzenno-architektonicznym (zespół kościelny, zespół dworsko-folwarczny, XIX-wieczna zabudowa mieszkalno-gospodarcza). Ochroną konserwatorską objęto również oś widokową z szosy, z kierunku Krzycko Małe – Krzycko Wielkie.

Do rejestru zabytków pod nr 1643/A decyzją z dnia 14 października 1997 r. wpisany został układ przestrzenny założenia pałacowo-parkowego wraz z zabytkowymi alejami i kompleksem stawów w miejscowości Trzebiny.

Zasadniczym elementem układu przestrzennego całego założenia datowanego na 2 poł. XVII w. stanowi pałac z wewnętrznym dziedzińcem i ogrodami przekształconymi w park krajobrazowy. Do zespołu od wschodu i południa prowadzą pomnikowe aleje lipowo-dębowe.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej

i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Świąciechowa znajdują się następujące stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

Nr rejestru zabytków	Funkcja – chronologia	Miejscowość Nr AZP, nr stanowiska
1503/A z dnia 16.11.1994	Osada kultura łużycka, kultura przeworska, wczesne średniowiecze	Długie Stare AZP 64-23 18/17
1502/A z dnia 16.11.1994	Osada kultura łużycka, wczesne średniowiecze.	Długie Stare AZP 64-23 19/18
1504/A z dnia 16.11.1994	Osada wczesne średniowiecze	Gołanice AZP 63-23 7/16
1507/A z dnia 17.11.1994	Obozowisko mezolit, wczesna epoka brązu	Gołanice AZP 63-23 15/81
1505/A z dnia 16.11.1994	Osada kultura przeworska, wczesne średniowiecze	Gołanice AZP 63-23 19/85
1509/A z dnia 18.11.1994	Osada wczesne średniowiecze	Gołanice AZP 63-23 20/86
1508/A z dnia 17.11.1994	Cmentarzysko kultura przeworska	Lasocice AZP 64-23 18/23
1510/A z dnia 18.11.1994	Osada kultura łużycka	Trzebiny AZP 64-23 2/7
1511/A z dnia 28.11.1994	Osada kultura łużycka, kultura przeworska	Trzebiny AZP 64-23 8/8

6.5.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Świąciechowa został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 70., 80. i 90. XX wieku. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Świąciechowa. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 253 stanowiska archeologiczne, na które składają się następujące fakty osadnicze:

stanowiska o własnej formie krajobrazowej			cmentarzyska	osady	inne	ogółem
<i>dwory</i>	<i>grodziska</i>	<i>fortyfikacje ziemne</i>	2	246	4	253
0	1	0				

* dane przytoczone za gminną ewidencją stanowisk i zespołów stanowisk archeologicznych z 2010 r. oraz danymi z archiwum WUOZ Delegatura w Lesznie

Gmina leży w strefie marginalnej fazy leszczyńskiej zlodowacenia bałtyckiego. Według podziału Niziny Wielkopolskiej B. Krygowskiego jest to region Wysoczyzny Leszczyńskiej, przez którą przebiega linia ostatniego zlodowacenia, czego skutkiem jest zróżnicowana rzeźba terenu. Wysoczyzna Leszczyńska na terenie gminy dzieli się na subregion Równiny Wschowskiej obejmujący jej północno - zachodnią część oraz subregion Rowu Polskiego zajmujący południowo-wschodnią część gminy. Niewielki, zachodni fragment gminy (między Świąciechową i Leszmem) znajduje się w subregionie Równiny Leszczyńskiej. W rzeźbie powierzchni gminy można wyróżnić następujące formy morfologiczne:

- Pagórki moreny czołowej zajmujące niewielki fragment na południowy zachód od jeziora Krzyckiego. Znajduje się tu najwyższy położony punkt na terenie gminy (122,5 m n.p.m.). Spadki w części krawędziowej przekraczają 15%. Krawędź miejscami przecinają liczne dolinki erozyjne o deniwelacjach od 10 – 20 m;
- Wysoczyzna morenowa płaska obejmująca północną i środkową część gminy. Wysoczyznę w północnej części gminy rozcinają dwie rynny glacialne o przebiegu południkowym. Jedną z nich zajmuje jezioro Krzyckie oraz Krzycki

Rów, natomiast drugą Rów Święciechowski. Obszary wysoczyznowe położone poza zasięgiem ostatniego zlodowacenia mają łagodniejszy charakter rzeźby. Wysoczyzna występuje tu w postaci podłużnego ostańca erozyjnego wyniesionego na około 100–105 m n.p.m, o przebiegu SW-NE zajmującego centralną część gminy. Otaczają go równiny sandrowe oraz w części południowej obniżenie dolinne Rowu Polskiego. Powierzchnie wysoczyznowe w partiach krawędziowych zostały porożcinane przez dolinki denudacyjne;

- Równiny sandrowe obejmują północno – zachodnią i południowo – wschodnią część gminy. Ukształtowały się u wylotu rynien glacialnych wskutek płynięcia wód lodowcowych. Równiny te przecinają ciek wodne: Krzycki Rów, Rów Święciechowski i Rów Strzyżewicki;

- Dolina Rowu Polskiego zajmuje południową część gminy. Wykształciły się tu dwa poziomy terasowe: terasa zalewowa i terasa środkowa. Terasa zalewowa to najniższe zalewowe partie doliny położone na wysokości ok. 80,0 – 82,3 m. n.p.t. i wyniesione od 1 do 2 m ponad średni poziom wody w rzece. Jest ona poprzecinana licznymi rowami melioracyjnymi. Terasa środkowa wyniesiona jest od 82,0 do 85,0 m n.p.t. Jest ona dość rozległa i miejscami osiąga szerokość 1,5 km. Na jej powierzchni występują liczne wydmy.

Sieć hydrograficzna gminy należy do systemu wodnego Odry. Przez gminę przebiega dział wodny oddzielający zlewnie: Krzyckiego Rowu, Baryczy i Obrzycy. Północno - zachodnia część gminy odwadniana jest poprzez Rów Krzycki do Odry, natomiast pozostała część Rowem Polskim do Baryczy i Odry. Tylko niewielki skrawek gminy (ok. 11 ha) położony w jej północno-wschodniej części leży w zlewni Obrzycy i odwadniany jest przez rzekę Samicę. Wszystkie ciek w gminie należą do typowo nizinnych, o niewielkich spadkach i przepływach.

Osadnictwo na tym obszarze lokalizowane było głównie wzdłuż krawędzi i stoków dolin cieków wodnych. Najwięcej stanowisk wpisanych do rejestru zabytków znajduje się wzdłuż brzegów jeziora Krzyckiego, w rejonie Gołanic.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.). Warto tutaj wspomnieć między innymi o obozowisku ludności z okresu mezolitu z okolic miejscowości Gołanice. Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt,

została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wzrost osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie w epoce neolitu widoczny jest zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Z wczesnej epoki brązu znamy kilka stanowisk osadniczych zlokalizowanych na terenie dzisiejszej gminy Święciechowa (między innymi w okolicach miejscowości Gołanice). Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać tzw. kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie dzisiejszej gminy Święciechowa jest bogato reprezentowane przez osady zlokalizowane w okolicach miejscowości Długie Stare i Trzebiny.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze gminy notujemy bardzo liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej (między innymi w okolicach miejscowości: Długie Stare, Gołanice, Lasocice, Trzebiny). Natomiast cmentarzysko związane z osadnictwem kultury przeworskiej zlokalizowane jest

w okolicach miejscowości Lasocice.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Można stwierdzić, że na obszarze dzisiejszej gminy Świąciechowa osady datowane na czasy średniowiecza i następnie na okres nowożytny stanowią bardzo liczną grupę zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości.

6.5.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty

archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Dużą część odkrytych stanowisk na terenie gminy Świąciechowa znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego. Wieloletnia Prognoza Finansowa na lata 2024-2035 przewiduje następujące inwestycje, których realizacja może wiązać się z zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy:

1. Budowa ujęcia wody w Świąciechowie;
2. Budowa dróg – ul. Warzywnej, Dębowej, Lipowej, Polnej i Wiśniowej w Świąciechowie;
3. Budowa drogi – ul. Jantara w Strzyżewicach;
4. Budowa drogi dla pieszych i rowerów od granic miasta Leszna do miejscowości Lasocice;
5. Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej w rejonie ul. Brylantowej w Henrykowie;
6. Budowa boiska wielofunkcyjnego w Strzyżewicach;
7. Budowa boiska sportowego w miejscowości Długie Nowe;
8. Budowa chodnika w miejscowości Długie Nowe;
9. Budowa nawierzchni drogi wraz z odwodnieniem – ul. Jantara, Balonowa, Samolotowa, Latawcowa i Spadochronowa w Strzyżewicach;
10. Budowa odcinka ul. Skrzydlatej w Strzyżewicach;
11. Zagospodarowanie terenów zielonych w Świąciechowie;
12. Budowa drogi dla rowerów wzdłuż drogi powiatowej nr 4772P na odcinku Lasocice - Świąciechowa;
13. Budowa oświetlenia drogowego ul. Wschodniej w Lasocicach;
14. Rozbudowa oświetlenia drogowego ul. Kolejowej w Lasocicach;
15. Budowa nowej drogi łączącej ul. Główną w Lesznie z ul. Zaborowską i Krzemową w Henrykowie;
16. Budowa sieci wodociągowej w ul. Słonecznej w Lasocicach;
17. Budowa sieci wodociągowej w ul. Parkowej w Długim Starem;
18. Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w ul. Słonecznej w Krzycku Małym;
19. Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w ul. Brzozowej w Piotrowicach;

20. Budowa drogi dojazdowej do gruntów rolnych ul. Sportowa w Gołanicach;
21. Budowa sieci wodociągowej w rejonie ul. Krzyckiej i Jesionowej w Święciechowie;
22. Budowa sieci kanalizacji sanitarnej i sieci wodociągowej w Gołanicach;
23. Budowa drogi ul. Magazynowej w Święciechowie;
24. Budowa oświetlenia drogowego przy przedłużeniu ul. Wiejskiej w Przybyszewie;
25. Budowa oświetlenia drogowego ul. Brylantowej w Henrykowie;
26. Budowa oświetlenia drogowego ul. Jarzębinowej w Święciechowie;
27. Budowa oświetlenia drogowego ul. Wierzbowej w Gołanicach;
28. Budowa sieci wodociągowej w Długim Starem;

Zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest również eksploatacja kruszyw naturalnych. Udokumentowane złoża kruszywa naturalnego znajdują się w rejonie Długich Nowych, Długich Starych i Przybyszewa. Do największych złóż należy złożo Zaborowo, które swym zasięgiem wkracza częściowo na teren gminy Święciechowa.

Przebudowa układów urbanistycznych i ruralistycznych prowadzi więc do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. W obrębie Święciechowy, wszelkiego rodzaju prace budowlane wywołały znaczne zniszczenia zabytkowej substancji. Stąd rodzi się nieodzowna potrzeba prowadzenia prac archeologicznych nadzorujących wszelkie prace budowlane na terenie samego miasta.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka (obszar gminy ma typowo rolniczy charakter ze znaczną przewagą gruntów ornych, które stanowią około 54% powierzchni gminy Święciechowa). Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych (grunty leśne pokrywają około 34% powierzchni gminy).

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne

pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Kierownikiem Delegatury w Lesznie.

Gmina Świąciechowa jest właścicielem następujących działek, na których znajdują się stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

- działki nr ewid. 176 oraz 177, obręb Długie Stare, na których zlokalizowane jest st. 18 w miejscowości Długie Stare – osada wielokulturowa – nr rej. zab. 1503/A z dnia 16.11.1994 r.,
- dz. nr ewid. 114/8, obręb Trzebiny, na której zlokalizowane jest st. 2 w miejscowości Trzebiny – osada ludności kultury łużyckiej - nr rej. zab. 1510/A z dnia 16.11.1994 r.,
- dz. nr ewid. 114/3, obręb Trzebiny, na której zlokalizowane jest st. 8 w miejscowości Trzebiny – osada ludności kultury łużyckiej i kultury przeworskiej - nr rej. zab. 1511/A z dnia 16.11.1994 r.

W związku z powyższym planuje się stałe monitorowanie stanu zachowania stanowisk archeologicznych i niezwłoczne przekazywanie Wielkopolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków informacji o wszelkich zagrożeniach bądź niszczeniu zabytku.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach

o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Lesznie.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi.

Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są podejmowane działania i spotkania organizowane przez gminną instytucję kultury: Samorządowy Ośrodek Kultury (z częścią biblioteczną - biblioteka

funkcjonowała jako samodzielna jednostka od 1949 r.) w Świąciechowie, który powstał na mocy Uchwały Rady Gminy Świąciechowa z dnia 22 października 1992 r. Przedmiotem jego działalności jest m.in.: „zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców gminy poprzez edukację kulturalną ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży, tworzenie warunków do rozwijania amatorskiego ruchu artystycznego i popieranie inicjatyw społecznych, organizowanie działalności rozrywkowej imprez rekreacyjno – sportowych, gromadzenie, opracowanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych na miejscu i wypożyczanie do domu, prowadzenie działalności bibliograficzno - informacyjnej oraz popularyzacja książek i czytelnictwa.

Ośrodek sprawuje pieczę nad działającymi w gminie zespołami: Zespół Śpiewaczy „Wiola” i Zespół Śpiewaczy „Cecylia”, Zespół Śpiewaczy "Razem Rażniej - obchodzący obecnie jubileusz 25-lecia, których nadrzędnym celem jest promowanie kultury ludowej. Na terenie gminy funkcjonują także zespoły: Zespół Pieśni Dawnej „Karolinki”, Zespół Pieśni i Tańca „Marynia”, działający już ponad 35 lat, który prezentuje różnorodny program, poczynawszy od ludowego poprzez układy country i układy tańca z pomponami, tańce dyskotekowe, nowoczesne, polskie tańce narodowe, po tańce widowiskowo - sceniczne. Zespół w swoim repertuarze ma również opracowane obrzędy: Powitanie wiosny – *Marzanna*; Tradycje, zwyczaje i obrzędy wielkanocne; Obrzędy Nocy Świętojańskiej – *Wianki*;; Obrzędy Dożynkowe – „*Wokół Chleba*”; Program Bożonarodzeniowy – *Jasełka*, Programy na Obchody Narodowego Święta Niepodległości czy Święta Konstytucji 3 Maja.

ZPiT „Marynia” szczególnie przyczynił się do utworzenia i jest opiekunem Izby Regionalnej w Świąciechowie, funkcjonującej w wiatraku z 1878 r., gdzie zgromadzono przedmioty codziennego użytku w gospodarstwie domowym z początku ubiegłego stulecia m.in.: żelazka z duszą i na węgiel, kołowrotki, maselnice, garnki, młynki do kawy, tary, chochle, gazety, stare zdjęcia i poradniki z okresu międzywojennego, które są podstawą do prowadzenia lekcji historii o dawnym życiu na wsi. Zbiory Izby Regionalnej prezentowane są również na stronie cyfrowego muzeum: www.e-muzeum.eu. Izba Regionalna jest organizatorem corocznej imprezy „Noc Muzeów”, podczas której propagowane są polskie tradycje i kultura, a także wytwarzane tradycyjne produkty żywnościowe oraz odtwarzane są dawne zajęcia gospodyń wiejskich.

Depozytariuszami tradycji są także miejscowe Koła Gospodyń Wiejskich, posiadające w kraju długoletnią tradycję, funkcjonujące również na terenie gminy

w miejscowościach: Długie Stare, Długie Nowe, Krzycko Małe, Przybyszewo, Lasocice i Świąciechowa. Członkinie kół są zarówno animatorkami życia kulturalnego w swojej społeczności, jak i propagują lokalne tradycje, promują sztukę ludową, głównie rękodzieło i kulinaria wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych, w oparciu o lokalne produkty żywnościowe, które prezentują podczas różnych imprez gminnych oraz w czasie Konkursu na Produkt Lokalny organizowany przez „Lokalną Grupę Działania Wielkopolską Krainę Lasów i Jezior”, na Jarmarku Produktów Lokalnych w Lesznie czy Mieszczańskim Jarmarku Produktów Tradycyjnych we Wschowie, itp.

Kulturotwórczą rolę spełniają także Ochotnicze Straże Pożarne, których na terenie gminy funkcjonuje dziewięć jednostek, w tym OSP w Świąciechowie o ponad studziesięcioletniej historii. Strażacy nie tylko ratują mienie i życie ludzkie, współpracują także z różnymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi przy organizacji imprez i wszelkich uroczystości gminnych, urządzają też zawody sportowo-pożarnicze, warsztaty dla dzieci, zbiórki darów dla poszkodowanych, rozwijają wśród druhów wiedzę z zakresu kultury, oświaty i sportu.

W wielu domach pielęgnowane są tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych. Nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, wyrabia domowe nalewki i inne przetwory, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą wielkopolską, przekazują miejscowe legendy – np. o Tatarach spalonych w Lasocicach, i nazwy np. Hitek - to las na północy, Puś – las na południu, bajki, umiejętności np. plectenie koron z liści dębu przed odpustem śś. Piotra i Pawła, przysłowia, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy m.in. garncarz, rzeźbiarz, wytwarzają artystyczne wyroby rzemieślnicze i rękodzieło.

Widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego są uroczyste msze z okazji Święta Plonów, Orszak Trzech Króli, procesje Bożego Ciała, Droga Krzyżowa. Do ciekawych, cyklicznych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych w gminie należą m.in. Dni Gminy Świąciechowa, Folk Biesiada, Obrzęd smarowania osi ziemi, Biesiadowanie przy wiatraku, Przegląd Zespołów Śpiewających Viva La Musica, Spotkania opłatkowe, Wspólne kolędowanie, Jasełka, Jarmarki świąteczne, Dzień Matki, Dzień Dziecka, Rejonowe Zawody Sikawek Konnych, Hubertus w Przybyszewie, finały Wielkiej Orkiestry

Świątecznej Pomocy, również uroczystości rocznicowe np. Gminne Obchody Święta Konstytucji 3 Maja, Narodowe Święto Niepodległości, Narodowy Dzień Zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego, które także odnoszą się do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Wspomnieć należy również o heraldyce samorządowej, gdyż jednym z symboli gminy i cennym elementem dziedzictwa kulturowego, w symbolice sięgającym średniowiecza, jest jej herb, który został przyjęty Uchwałą Nr VI/40/2003 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 15 kwietnia 2003 r. w sprawie statutu gminy. Herb przedstawia Chrystusa Bolejącego, wstającego z otwartego grobu ze skrzyżowanymi rękami. W prawej ręce trzyma gałązki palmowe – symbol chwały, w lewej bicz – symbol męki. Głowa z koroną cierniową zwieńczona jest złotą aureolą. Postać odziana jest przepaską na biodrach. Chrystus jest koloru białego na niebieskim tle, ze złotą aureolą. Grób ma barwę żółtą.

Zmiany kulturowe, jakie zaszły i zachodzą na tym obszarze, a także ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojonej skali działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarciem się na inne społeczności i kultury.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Świeciechowa zostało przyjęte Uchwałą Nr XXXV/263/2017 Rady Gminy Świeciechowa z dnia 26 października 2017 r., zmienione Uchwałą Nr XXI/190/2020 z dnia 23 lipca 2020 r. oraz Uchwałą Nr LXXI/617/2024 z dnia 26 marca 2024 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części II. „Uwarunkowania”, rozdz. 4. „Stan dziedzictwa kulturowego

i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” zamieszczono rys historyczny gminy, wymieniono zabytki nieruchome i archeologiczne wpisane do rejestru zabytków oraz zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków. W pkt 4.2. przedstawiono uwarunkowania rozwoju gminy wynikające z ochrony wartości kulturowych;

1. W odniesieniu do obiektów objętych ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków obowiązują następujące ustalenia:

- w obiektach wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz wyburzania, rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy dachu oraz zmiany formy elewacji,
- wszelka działalność inwestycyjna dotycząca obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- prace budowlane, remontowe, konserwatorskie i restauratorskie mogą być prowadzone jedynie w oparciu o wytyczne konserwatorskie, zgodnie z zatwierdzoną dokumentacją,
- obiektom wpisanym do rejestru zabytków należy zapewnić właściwą ekspozycję, obowiązuje zakaz lokalizacji w ich bezpośrednim otoczeniu obiektów wielkogabarytowych, stanowiących nieodpowiednią dominantę w otaczającym krajobrazie.

2. W odniesieniu do obszarów objętych ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków: zespołu budowlanego i założenia urbanistycznego Świąciechowy, układu architektoniczno-przestrzennego Gołanic wraz z krajobrazem kulturowym wokół Jeziora Krzyckiego oraz układu architektoniczno-przestrzennego Krzycka Małego wraz z krajobrazem kulturowym wokół Jeziora Krzyskiego, obowiązują następujące ustalenia:

Ochroną obejmuje się:

- układ przestrzenny, współtworzony przez sieć dróg, place oraz działki,
- historyczną zabudowę – w zakresie brył, kształtu dachów, kompozycji i wystroju elewacji, stolarki zewnętrznej oraz materiału budowlanego,
- kształtowanie nowej zabudowy – w zakresie jej odpowiedniego wkomponowania w historyczną zabudowę,
- małą architekturę.

Wszelkie zmiany dotyczące podziału nieruchomości wymagają pozwolenia konserwatora zabytków;

Należy dążyć do maksymalnego zachowania charakteru, brył, wystroju elewacji i gabarytów historycznej zabudowy;

Rozbiórki poszczególnych obiektów dopuszcza się w przypadkach

uzasadnionych, np. po potwierdzeniu ich złego stanu technicznego, wykazaniu utraty przez nie wartości zabytkowych lub posiadania charakteru szpecącego historyczne otoczenie;

Wszelka działalność inwestycyjna wymaga uzgodnienia z konserwatorem zabytków.

W odniesieniu do obszarów ochrony ekspozycji, ochroną konserwatorską obejmuje się następujące osie widokowe:

- Świąteczowa – oś widokowa z dominantą kościoła parafialnego od strony drogi z Lasocic,
- Gołanice – oś widokowa z drogi na Jezierzycze Kościelne w kierunku zespołu folwarcznego, oś widokowa na bryłę kościoła, oś widokowa z drogi na Jezierzycze Kościelne na zabudowę wsi,
- Krzycko Małe – oś widokowa z szosy z Krzycka Wielkiego na bryłę kościoła.

Na terenie objętym ochroną ekspozycji (w obrębie wyznaczonych stref, na osiach widokowych) zabrania się lokalizacji obiektów wielkogabarytowych, masztów telefonii komórkowej oraz siłowni wiatrowych. Dopuszcza się kształtowanie nowej zabudowy jako jednokondygnacyjnej z użytkowym poddaszem, nakrytej dachem dwuspadowym lub wielospadowym o pokryciu z dachówki lub materiału dachówkopodobnego w kolorze ceglasczerwonym. Na wskazanych obszarach lokalizacja i forma obiektów powinna być każdorazowo uzgadniana z konserwatorem zabytków.

3. W odniesieniu do zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków obowiązują następujące ustalenia:

Przedmiotem ochrony są:

- charakterystyczne bryły zabytkowych budynków, kształty dachów,
- rozwiązania architektoniczne, tradycyjne materiały,
- historyczny wystrój elewacji.

Celem ochrony obiektów w ewidencji jest zachowanie tradycyjnej zabudowy wiejskiej (w tym zagrodowej i folwarcznej), jej tradycyjnych gabarytów i rozwiązań architektonicznych. W odniesieniu do obiektów ujętych w ewidencji zabytków dopuszcza się, nie powodujące uszczerbku na zabytku, zmiany brył budynków polegające na nadbudowie, zmianie kształtu dachu, również zmiany elewacji. Wszelka działalność inwestycyjna wymaga uzgodnienia z konserwatorem zabytków.

W części III. „Kierunki rozwoju przestrzennego gminy” przedstawiono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego gminy winny polegać na:

- wspieraniu wszelkich inicjatyw zmierzających do rewaloryzacji i rewitalizacji istniejących obiektów zabytkowych,
- tworzeniu warunków do wszechstronnej działalności zespołów folklorystycznych, grup śpiewaczych, twórców sztuki ludowej, imprez folklorystycznych poprzez opiekę merytoryczną, finansową i organizacyjną gminnych instytucji kultury.

Z uwagi na wartości zabytkowe zespołu budowlanego i układu urbanistycznego Świąciechowy oraz zespołów pałacowo-parkowych, dworskich i folwarcznych oraz kościelnych z terenu gminy Świąciechowa, inwestycje o znacznych wysokościach i gabarytach, które mogłyby zostać usytuowane w sąsiedztwie zabytków, a także w ich otoczeniu powinny być poprzedzone sporządzeniem opracowania krajobrazowo-widokowego. Dokumentacja taka powinna zawierać analizę stanu istniejącego, w tym uwarunkowania wysokościowe terenu i określenie potencjalnej widoczności inwestycji z określeniem jej wpływu na zabytki oraz obejmować wnioski dotyczące ochrony istniejącego krajobrazu kulturowego, przy szczególnym uwzględnieniu obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ich wzajemnego powiązania przestrzenno-kompozycyjnego.

Na stanowiskach wpisanych do rejestru zabytków zakazuje się jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej. Na obszarze występowania stanowisk archeologicznych zakres ochrony określają przepisy odrębne.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję

środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Świąciechowa nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, z których poniższe zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Uchwała Nr XVII/123/2000 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 17 listopada 2000 r. w sprawie zatwierdzenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Świąciechowa w rejonie ulicy Leszczyńskiej – przy ogródkach działkowych w Świąciechowie;

§ 5. Na terenach objętych strefą „W” ochrony archeologicznej obowiązuje, na każdym etapie realizacji inwestycji uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków warunków i zasad prowadzenia prac, w zakresie obowiązujących przepisów szczególnych dotyczących ochrony konserwatorskiej w strefach archeologicznych, w tym nadzoru archeologicznego i ewentualnych prac ratowniczych.

2. Uchwała Nr XVII/125/2000 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 17 listopada 2000 r. w sprawie zatwierdzenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Świąciechowa w rejonie ulicy Leszczyńskiej – przy granicy z Leszmem;

§ 8. Na terenach objętych strefą „W” ochrony archeologicznej obowiązuje, na każdym etapie realizacji inwestycji uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków warunków i zasad prowadzenia prac, w zakresie obowiązujących przepisów szczególnych dotyczących ochrony konserwatorskiej w strefach archeologicznych, w tym nadzoru archeologicznego i ewentualnych prac ratowniczych.

3. Uchwała Nr XVII/126/2000 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 17 listopada 2000 r. w sprawie zatwierdzenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania gminy Świąciechowa w obrębie działek o numerach geodezyjnych 1135/1, 1135/2, 1135/3;

§ 5. Na terenach objętych strefą „W” ochrony archeologicznej obowiązuje, na każdym etapie realizacji inwestycji uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków warunków i zasad prowadzenia prac, w zakresie obowiązujących przepisów szczególnych dotyczących ochrony konserwatorskiej w strefach archeologicznych, w tym nadzoru archeologicznego i ewentualnych prac

ratowniczych. Z uwagi na częściowe położenie w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej obowiązuje uzgodnienie kompleksowego projektu zagospodarowania działki i architektury obiektów z WKZ.

4. Uchwała Nr XVII/127/2000 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 17 listopada 2000 r. w sprawie zatwierdzenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania osiedla w miejscowości Świąciechowa;

§ 16. Na terenach objętych strefą „W” ochrony archeologicznej obowiązuje, na każdym etapie realizacji inwestycji uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków warunków i zasad prowadzenia prac, w zakresie obowiązujących przepisów szczególnych dotyczących ochrony konserwatorskiej w strefach archeologicznych, w tym nadzoru archeologicznego i ewentualnych prac ratowniczych.

5. Uchwała Nr XVII/128/2000 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 17 listopada 2000 r. w sprawie zatwierdzenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania gmina Świąciechowa w rejonie ulicy Leszczyńskiej – tereny przyległe do miejscowości Świąciechowa;

§ 6. Na terenach objętych strefą „W” ochrony archeologicznej obowiązuje, na każdym etapie realizacji inwestycji uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków warunków i zasad prowadzenia prac, w zakresie obowiązujących przepisów szczególnych dotyczących ochrony konserwatorskiej w strefach archeologicznych, w tym nadzoru archeologicznego i ewentualnych prac ratowniczych.

6. Uchwała nr XXII/164/2001 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki nr 578 położonej w Henrykowie;

§ 15. Teren w granicach planu znajduje się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Oddziałem Służby Ochrony Zabytków w Poznaniu.

7. Uchwała Nr XXIII/174/2001 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 12 września 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działek nr 89/2, 109/1, 109/2, 94/1, 94/2 położonych w Gołanicach, gmina Świąciechowa;

§ 10.2. Teren o którym mowa w pkt. 1 objęty jest strefą ochrony konserwatorskiej - oś widokowa oraz w strefie ochrony krajobrazu kulturowego wokół Jeziora Krzyckiego a także w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim

Oddziałem Służby Ochrony Zabytków w Poznaniu, który określi warunki szczegółowe dopuszczające do realizacji obiektów.

8. Uchwała Nr VIII/61/2003 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 29 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszar położony w obrębie wsi Piotrowice, gmina Świąciechowa, działka nr ewidencyjny 148/2 i 196;

§ 8.6. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu-wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

9. Uchwała Nr IX/66/2003 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 7 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszary położone w obrębie wsi Przybyszewo, gmina Świąciechowa;

§ 7.5. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu - wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

10. Uchwała Nr IX/64/2003 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 7 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszary położony w obrębie wsi Świąciechowa, gmina Świąciechowa;

§ 8. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego: 1) Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe. 2) Południowa część terenu oznaczonego na rysunku planu symbolem 2 RP/MN/MR/UR znajduje się w ścisłej strefie „A” ochrony konserwatorskiej (w granicach miejscowości wpisanej do rejestru zabytków). Lokalizacja i projekty nowej zabudowy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

11. Uchwała Nr IX/65/2003 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 7 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszar położony w obrębie wsi Świąciechowa, gmina Świąciechowa, działka nr ewidencyjny 417/2;

§ 7. Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

12. Uchwała Nr IX/68/2003 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 7 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszar położony w obrębie wsi Piotrowice, gmina Świąciechowa, działka nr ewidencyjny 72;

§ 8.6. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

13. Uchwała Nr XVI/113/2004 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 13 października 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszary położone w obrębie wsi Piotrowice, gmina Świąciechowa;

§ 8. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

14. Uchwała Nr XVI/115/2004 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 13 października 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszary położone w obrębie wsi Strzyżewice, gmina Świąciechowa;

§ 8. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego:

Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia

z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji, archeologiczne prace dokumentacyjno - zabezpieczające. 2) Na obszarze objętym planem zlokalizowane są trzy stanowiska archeologiczne. Dopuszcza się możliwość inwestowania jedynie w przypadku przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na zagrożonym stanowisku.

15. Uchwała Nr XXV/174/2005 Rady Gminy Święciechowa z dnia 24 listopada 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszar położony w obrębie wsi Przybyszewo, gmina Święciechowa;

§ 9. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

16. Uchwała Nr XXII/157/2005 Rady Gminy Święciechowa z dnia 23 czerwca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszary położone w obrębie wsi Święciechowa, gmina Święciechowa;

§ 7. Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

17. Uchwała Nr IV/28/2007 Rady Gminy Święciechowa z dnia 31 stycznia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszary położone w obrębie wsi Lasocice, gmina Święciechowa;

§ 8. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji, archeologiczne prace dokumentacyjno-zabezpieczające.

18. Uchwała Nr VIII/54/2007 Rady Gminy Święciechowa z dnia 30 czerwca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania

przestrzennego, obejmującego obszary położone w obrębie wsi Lasocice, gmina Święciechowa – zmiana planu;

§ 8. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji, archeologiczne prace dokumentacyjno-zabezpieczające.

19. Uchwała Nr IX/62/2007 Rady Gminy Święciechowa z dnia 27 września 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego obszary położone w obrębie wsi Przybyszewo, gmina Święciechowa;

§ 9. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania - projekt zagospodarowania terenu wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.

20. Uchwała Nr VIII/64/2008 Rady Gminy Święciechowa z dnia 27 września 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o numerach geodezyjnych gruntu: 32; 31 (część) i 25 (część) w miejscowości Krzycko Małe, gmina Święciechowa;

§ 10. Teren niniejszego planu miejscowego znajduje się w strefie „W” ochrony archeologicznej, w której obowiązują następujące ustalenia: - przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne, - wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze muszą być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji w zakresie ochrony zabytków archeologicznych.

21. Uchwała Nr XVIII/130/2008 Rady Gminy Święciechowa z dnia 21 października 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego;

§ 9. Ustalenia wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego - Tereny w granicach planu znajdują się w strefie ochrony archeologicznej „W”. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

22. Uchwała Nr XXXIII/231/2010 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 28 czerwca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej i usługowej w obrębie wsi Trzebiny gmina Świąciechowa;

§ 8. Ustala się następujące warunki zagospodarowania terenów wynikające z zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1. W obszarze objętym planem przedmiotem ochrony archeologicznej są ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne. W przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, na obszarze objętym planem należy niezwłocznie powiadomić właściwy Urząd Ochrony Zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej o ile taki obowiązek wynika z przepisów odrębnych. 2. Inwestycje naruszające strukturę gruntu podlegają zgłoszeniu do właściwego Urzędu Ochrony Zabytków w zakresie ochrony zabytków archeologicznych.

23. Uchwała Nr XV/128/2012 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 15 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o numerach geodezyjnych gruntu: 556; 557; 558/9; 569; 570; 541(część); 862 i 539 (część), w miejscowości Lasocice;

§ 10. Teren niniejszego planu miejscowego znajduje się w strefie „W” ochrony archeologicznej, w której obowiązują następujące ustalenia: - przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne, - wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze muszą być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji w zakresie ochrony zabytków archeologicznych.

24. Uchwała Nr XXXVI/293/2014 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 23 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Gołanice;

§ 12. 2. Teren objęty niniejszym planem miejscowym znajduje się na obszarze krajobrazu kulturowego wokół jeziora Krzyckiego wpisanego do rejestru zabytków pod numerem rej. 1214/A decyzją z dnia 13 lipca 1991 r. oraz w strefie ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. 2. Wprowadza się obowiązek zachowania szczególnej staranności przy projektowaniu i realizacji planowanych inwestycji, uwzględniając dostosowanie nowej zabudowy do cech

charakterystycznych zabudowy regionalnej. 3. Zaleca się dwuspadową lub wielospadową formę dachu o kącie nachylenia 30-45stopni i pokryciu ceramicznym, względnie blacho-dachówką w kolorze ceglany oraz stonowaną kolorystykę elewacji w odcieniach naturalnych. 4. Działalność inwestycyjna wymaga pozwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (w formie decyzji administracyjnej). 5. Przedmiotem ochrony w strefie zewidencjonowanych stanowisk są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka. 6. Wprowadza się nakaz dokonania badań archeologicznych dla inwestycji naruszających strukturę gruntu.

25. Uchwała Nr XI/67/2015 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 29 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Świąciechowa;

§ 12. Obszar objęty planem położony jest w całości w strefie „W” ochrony archeologicznej. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się: 1) prowadzenie archeologicznych prac dokumentacyjno – zabezpieczających przy pracach ziemnych związanych z zabudową lub zagospodarowaniem terenów, 2) ochronę konserwatorską historycznego zespołu budowlanego i założenia urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 1210/A, 3) obowiązek uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na wszelkie działania w obrębie zabytkowego obszaru wpisanego do rejestru zabytków.

26. Uchwała Nr XXXVII/293/2018 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 21 grudnia 2017 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Świąciechowa;

§ 12. Na części terenu objętego planem zlokalizowanym przy ul. Strzeleckiej obowiązują zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w tym krajobrazów kulturowych, które są określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Część terenu objętego planem położona jest w granicach układu urbanistycznego i zespołu budowlanego miejscowości Świąciechowa wpisanego do rejestru zabytków.

27. Uchwała Nr VIII/71/2019 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 25 kwietnia 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części gminy Świąciechowa – rejon granicy z Miastem Leszno, Gminą Lipno i planowanego głównego węzła drogi ekspresowej – S5;

§ 12. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się ochronę terenu objętego strefą „W” ochrony archeologicznej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Na obszarze tym znajduje się stanowisko archeologiczne – Świąciechowa ST. 49 AZP 64-24/58 ujęte w ewidencji zabytków. Zakres ochrony określają przepisy odrębne.

28. Uchwała Nr XXI/189/2020 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 23 lipca 2020 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Świąciechowa;

§ 12. Na części terenu objętego planem zlokalizowanego przy ulicy Strzeleckiej obowiązują zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w tym krajobrazów kulturowych, które określone są w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Część terenu objętego planem położona jest w granicach układu urbanistycznego i zespołu budowlanego miejscowości Świąciechowa wpisanego do rejestru zabytków decyzją z dnia 16.07.1991 r. pod numerem 1210/A.

29. Uchwała Nr XXI/191/2020 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 23 lipca 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Strzyżewice, gmina Świąciechowa;

§ 12. Ustala się ochronę zabytków archeologicznych w granicach strefy ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, w tym Strzyżewice st. 15 AZP 65-24/24 ujętych w ewidencji zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi.

30. Uchwała Nr XXVI/221/2020 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Lasocice, gmina Świąciechowa;

§ 7. Obszar planu obejmuje zewidencjonowane stanowiska archeologiczne: Świąciechowa st. 28 AZP 64-23/46, Świąciechowa st. 29 AZP 64-23/46, ujęte w ewidencji zabytków. Cały obszar planu miejscowego jest objęty strefą „W” archeologicznej ochrony konserwatorskiej. Przedmiotem ochrony w strefie „W” zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka. Natrafiając na obiekty archeologiczne podczas robót budowlanych naruszających strukturę gruntu, nakazuje się postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

31. Uchwała Nr XXVI/222/2020 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki numer ewidencyjny gruntu 204 w obrębie Świąciechowa;

§ 12. Ustala się ochronę: 1) zabytków archeologicznych w granicach strefy ochrony zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Świąciechowa st. 38 AZP 64-23/57, zgodnie z przepisami odrębnymi, 2) założenia urbanistycznego i zespołu budowlanego Świąciechowy wpisanego do rejestru zabytków.

32. Uchwała Nr XXVII/236/2020 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Świąciechowa;

§ 8. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się: teren objęty planem znajduje się w strefie „W” ochrony archeologicznej, w tym zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych Świąciechowa st. 28 AZP 64-23/46, Świąciechowa st. 29 AZP 64-23/46, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Przedmiotem ochrony w strefie „W” zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka.

33. Uchwała Nr XXX/259/2021 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Przybyszewo, gmina Świąciechowa w granicach określonych na załączniku graficznym;

§ 12.1. Teren planu miejscowego obejmuje się strefą „W” ochrony archeologicznej. Przedmiotem ochrony w strefie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne, stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka.

34. Uchwała Nr LIX/530/2023 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 15 czerwca 2023 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Strzyżewice, gmina Świąciechowa w granicach określonych na załączniku graficznym;

§ 13.1. Ustala się ochronę zabytków archeologicznych w granicach strefy zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, w tym stanowiska Strzyżewice st. 15 (AZP 65-24/24) ujętych w gminnej ewidencji zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków:

a) kapliczka z XIX/XX wieku przy ulicy Skrzydlatej,

b) szkoła murowana z XIX/XX wieku przy ulicy Lotniczej nr 2,

obowiązują następujące ustalenia: zachowanie oryginalnej bryły budynku; kształtu i pokrycia dachowego; artykulacji i detali architektonicznych elewacji frontowej; rozmiaru, rozmieszczenia i podziałów stolarki okiennej. Należy stosować tradycyjne materiały budowlane oraz kolorystykę nawiązująca do historycznej.

35. Uchwała Nr LXXII/627/2024 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 25 kwietnia 2024 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Gołanice;

§ 8. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych:

1) obszar objęty planem położony jest w strefie ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego wokół Jeziora Krzyckiego, wpisanego do rejestru zabytków - wszelka działalność inwestycyjno-budowlana wymaga zachowania wymogów wynikających z przepisów odrębnych;

2) zabudowa na obszarze opracowania planu winna stanowić nawiązanie do historycznej zabudowy regionalnej – obowiązuje stonowana kolorystyka oraz zasady kształtowania zabudowy w tym maksymalna wysokość zabudowy oraz forma kształtowania dachu, zgodnie z ustaleniami zawartymi w §14.

36. Uchwała Nr VII/77/2024 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 14 listopada 2024 r. w sprawie w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr ewid. 182/4 obręb Krzycko Małe, gmina Świąciechowa;

8. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych:

1) obszar objęty planem położony jest w strefie ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego wokół Jeziora Krzyckiego;

2) obszar objęty planem położony jest częściowo - zgodnie z oznaczeniem przyjętym na rysunku planu - w strefie ochrony konserwatorskiej układu architektoniczno-przestrzennego miejscowości Krzycko Małe.

2. Strefy, o których mowa w ust. 1 wynikają z wpisu do rejestru zabytków, a wszelka działalność inwestycyjno-budowlana wymaga zachowania wymogów wynikających z przepisów odrębnych.

3. Zabudowa na obszarze opracowania planu winna stanowić nawiązanie do zabudowy historycznej - obowiązują zasady kształtowania zabudowy w tym maksymalna wysokość zabudowy oraz forma kształtowania dachu zgodnie z ustaleniami zawartymi w §14 i §15.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Świąciechowa, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Gmina Świąciechowa posiada opracowany *Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Powszechnie przyjmuje się, że największe znaczenie dla miasta, wsi czy regionu mają zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków. Do zabytków nieruchomych, zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należą: *krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji*. W gminie Świąciechowa zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków prezentują zróżnicowany stan zachowania, wynikający z formy własności i wykorzystania obiektu - od bardzo dobrego po wymagające prac remontowych i rewitalizacyjnych. Wśród nich, z uwagi na wartość historyczną, krajobrazową i architektoniczną, można wyróżnić:

ARCHITEKTURA SAKRALNA I CMENARZE

Nieodłącznym elementem stanowiącym dominantę architektoniczną krajobrazu większości wsi, są wieże i dachy kościołów wraz z towarzysząca im zabudową w postaci kaplic, dzwonnicy oraz otaczających je ogrodzeń i bram, czyniące zapis historii przekształceń architektury, rozwiązań i konstrukcji. Osobną, specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze - miejsca pochówku mieszkańców tych wielokulturowych terenów. Ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków objęto:

DŁUGIE STARE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA (kościół, cmentarz przykościelny, brama barokowa, plebania)

Zespół kościoła jest położony w środkowej części wsi. Parafia w Długich Starych została erygowana najprawdopodobniej na początku XV w. Najstarsza wzmianka o niej pochodzi z 1421 r. Kościół został wzniesiony w XV w., z fundacji Kotwiczów – Dłuskich, W latach 1561-1604 pozostawał w rękach innowierców. Przywrócony ponownie katolikom za sprawą Zofii z Rąbinia 1 voto - Strzeleckiej, 2 voto - Chrzypskiej, ówczesnej właścicielki wsi. Odnowiony kościół został konsekrowany w 1648 r. W 1769 r. został rozbudowany (świątynia została wydłużona, powstała loża kolatorska przy prezbiterium, najprawdopodobniej wówczas wzniesiono zachodnie przęsło wieżowe) i wyposażony staraniem jego ówczesnej kolatorki Ludwiki z Jabłonowskich Niezychowskiej, żony Ignacego

Niezychowskiego herbu Pomian, podkomorzego wschowskiego. Kościół w zrębie późnogotycki, murowany z cegły, w partii nawy i prezbiterium oraz przyziemia wieży połączonej z kamieniem, tynkowany. Bryła kościoła rozczłonkowana, złożona z prostokątnej nawy przykrytej wysokim, dwuspadowym dachem, węższego i niższego również przykrytego dwusadowym dachem prezbiterium od wschodu, do którego przylegają niższe przybudówki - od północy zakrystia z końca XIX w., a od południa - loża kolatorska pochodząca najprawdopodobniej z czasu rozbudowy świątyni w 2. poł. XVIII w., nakryte dachami pulpitowymi. Naroża zachodniego przęsła nawy oraz prezbiterium wzmacniają przypory. Od zachodu, około 1809 r. nad wzniesionym wcześniej przęsłem kościoła została nadbudowana wieża, wyremontowana w 1848 r. dzięki staraniom ks. Józefa Śmieszka. Wieża dwukondygnacyjna, pierwsza kondygnacja starsza z ok. 1769 r. murowana i tynkowana, na narożach wzmocniona przyporami i akcentowana parami zdwojonych pilastrów, druga kondygnacja z 1809 r. węższa, oddzielona dachem okapowym, drewniana, oszalowana deskami w układzie pionowym, z prostokątnymi otworami wywietrznikowymi z każdej strony. Czworoboczną wieżę zwieńczoną ośmiobocznym hełmem z latarnią, krytym blachą, poprzedza kruchta, której elewację frontową akcentuje siedem półkolumn zwieńczonych krzyżami, wyniesionych ponad szczyt o falistych ramionach, kryta dachem dwuspadowym, z potężnymi szkarpami na narożnikach. Do południowej ściany nawy na wysokości przęsła wieżowego przylega cylindryczna wieżyczka częściowo wtopiona w grubość muru, mieszcząca schody, nakryta hełmem z blachy. Gruntowna renowacja kościoła w r. 1966 r., w 1990 r. przełożono i uzupełniono pokrycie dachowe z dachówki oraz wzmocniono fundamenty wieży. W 1992 r. przeprowadzono remont elewacji wieży. W 2003 r. wyremontowano wieżbę dachową kościoła. Obecnie trwają prace remontowe elementów konstrukcyjno-budowlanych, obejmujących wzmocnienie konstrukcji ścian, kotwienie murów, częściową wymianę tynków wewnętrznych i zewnętrznych.

Świątynia znajduje się w centrum przykościelnego cmentarza, do którego prowadzi od południa barokowa brama z poł. XVIII w. Brama założona jest w kamiennym, częściowo otynkowanym murze, otaczającym teren przykościelny od strony ul. Wiosennej. Brama dwudzielna z wyższym i szerszym przejazdem od strony południowej oraz niższą i węższą furtką od strony północnej. Murowana z cegły, tynkowana. Zadaszenie przejazdu posiada w centralnej części niewielki postument zwieńczony żelaznym krzyżem, nakryty

czterospadowym daszkiem. Przejazd zamknięty łukiem pełnym. W elewacji frontowej, po bokach przejazdu dwa pilastry, na których opiera się łamany gzyms kryty dachówką karpiówką. Elewacja tylna, od strony kościoła pozbawiona pilastrów i gzymsu. Obecnie wrota zamykające przejazd są nowe, w miejsce drewnianych metalowe, dwuskrzydłowe. Niższe przejście sklepione łukiem koszowym, zamknięte nową, metalową, jednoskrzydłową furtką.

Przy kościele znajdują się dwa cmentarze. Starszy, założony w 1 poł. XVIII w. w bezpośrednim otoczeniu świątyni, wpisany do rejestru zabytków, rozbudowany o nowszy, powstały pod koniec XIX w. po stronie zachodniej. Starszy posiada częściowo zachowane barokowe nagrobki i klasycystyczne płyty nagrobne wykonane z piaskowca, wśród nich przy murze po wschodniej stronie nagrobek rodziny Nieżyehowskich, Andrzeja zm. 1720 r. i jego syna Józefa zm. 1741 r., ufundowany przez Ludwikę z Gurowskich Nieżyehowską, w okazałej formie ołtarza zwieńczonego baldachimem i kotarami, flankowanego obeliskami oraz rzeźbami figuralnymi na cokołach, z których obecnie jest zachowana jedna, po stronie południowej, przedstawiająca św. Józefa, kartuszami herbowymi i wyrytą obszerną, wierszowaną inskrypcją. W ostatnim czasie pomnik Nieżyehowskich został odnowiony i zakonserwowany. W sąsiedztwie pomnika znajdują się nagrobki i płyty stanowiące małe lapidarium oraz umocowana do muru okalającego cmentarz płyta z inskrypcją „Ku pamięci dawnych mieszkańców pochodzenia niemieckiego – parafianie”.

Obok kościoła, po stronie północnej, przy ulicy Wiosennej położona jest plebania, fasadą zwrócona w kierunku wschodnim, zbudowana w 1848 r. przez ówczesnego proboszcza ks. Józefa Śmieszka, rozbudowana w latach 1999-2000. Wzniesiona na planie wydłużonego prostokąta, do którego, w osi starszej części budynku, przylega prostokątny ganek poprzedzony schodami wejściowymi. Na osi elewacji północnej znajduje się weranda. Plebania parterowa, z częściowo użytkowym poddaszem. Starsza część podpiwniczona. Budynek murowany, otynkowany, na wysokim kamiennym cokole zwieńczonym ceglana rolką, kryty dachem dwuspadowym z dachówki karpiówki. Budynek w dobrym stanie technicznym. W minionych latach położono nowe tynki i pomalowano, odnowiono werandę, wymieniono stolarkę.

GOŁANICE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA

Parafia w Gołanicach została erygowana już w XIII w. Pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1419 r. Kościół drewniany wzmiankowany jest w aktach

biskupich z 1454 r. Od końca XVI w. do 1628 r. był w rękach innowierców. Obecny kościół par. p.w. śś. Piotra i Pawła, późnobarokowy, ufundowany przez Stanisława Krzyckiego, został wzniesiony w 1782 r. Świątynia orientowana, otoczona murem z bramą, dzwonnica i niewielkim przykościelnym cmentarzem. Murowana z kamienia polnego i cegły, tynkowana, bryła jednokondygnacyjna z niewyodrębnionym w bryle prezbiterium zamkniętym półkoliście i niższym przedsiönkiem od zachodu. Kryta dachem dwuspadowym z dachówki karpiówki, przechodzącym w części wschodniej w półstożek. Budowla na rzucie prostokąta zamkniętego półkolem. W ścianę kościoła wmurowane dwa epitafia piaskowcowe. Po wojnie kościół został zelektryfikowany, w 1967 r. na nowo otynkowany, w 1978 r. kapitalny remont dachu z wymianą dachówki, po 1979 r. kapitalny remont wnętrza. W 1984 r. rozebrano grożącą zawaleniem, spękaną wieżę kościoła. W 1989 r. odbito tynki zewnętrzne celem osuszenia ścian, które trwało kilkanaście lat. W 2003 r. ułożono drenaż wokół kościoła. Zmiany warunków gruntowo-wodnych spowodowały nadmierną wilgoć i degradację murów kościoła, które stworzyły zagrożenie katastrofą budowlaną. W 2017 r. podjęto prace remontowe, które etapami prowadzone są nadal. Dotychczas wykonano: remont stropu, dachu, wymianę pokrycia, a ostatnio przeprowadzane roboty budowlane polegają na osuszeniu murów kościoła, wykonanie izolacji poziomej, przywrócenie powierzchni remontowych do użytku publicznego.

KRZYCKO MAŁE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NMP ŚNIEŻNEJ (kościół, ogrodzenie z figurami świętych, cmentarz przykościelny)

Najstarsza wzmianka o parafii i kościele pochodzi z 1418 r., choć parafia najprawdopodobniej powstała już w XIII w. Pierwotny kościół drewniany p.w. św. Klemensa został zniszczony pożarem, w jego miejsce wzniesiono również drewniany p.w. NMP Śnieżnej, św. Barbary i św. Stanisława, który rozebrano w 1890 r. Obecny kościół p.w. NMP Śnieżnej zbudowano w 1892 r. staraniem ówczesnego proboszcza ks. Romana Jenscha. Kościół orientowany, zbudowany z cegły klinkierowej, w stylu neogotyckim, według projektu architekta A. Lange z Wrocławia. Bryła budynku rozczłonkowana, założona na rzucie wydłużonego prostokąta z dostawioną od strony południowej pięciokondygnacyjną kwadratową wieżą, w kondygnacjach 4-5 ośmioboczna, zwieńczona ostrosłupowym, ceglany szczytem i umieszczoną po przeciwnej stronie nawy kwadratową kaplicą oraz nawą poprzeczną. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, po obu jego stronach prostokątne pomieszczenia zakrystii. Przy wieży oraz transepcie

okrągłe klatki schodowe z krętymi schodami. Całość od zewnątrz oszkarpowana. Dachy nawy i transeptu dwuspadowe, prezbiterium i kaplicy trójspadowe, kryte dachówką karpiówką. Kościół wielokrotnie remontowany. W 2018 r. rozpoczęto sukcesywne prace związane m.in. z malowaniem wnętrza kościoła i założeniem elektrycznej instalacji grzewczej, rozpoczęto prace renowacyjne witraży, naprawiono okna wieży kościoła, przeprowadzono także prace przy zewnętrznej części fundamentów oraz uzupełnianie spoin i ubytków w ceglach całego budynku kościoła, a także naprawiono dach uszkodzony podczas wichury.

Świątynia otoczona jest niewielkim cmentarzem przykościelnym o pow. 0,2 ha, założonym w 1 poł. XVIII w, z zabytkowymi nagrobkami, ogrodzonym od północy, wschodu i południa murem, od zachodu parkanem z cegły, z bramą i ozdobną kutą kratą. Mur z cegły ceramicznej, otynkowany, zwieńczony jednospadowym daszkiem krytym cegłą. W równych odstępach na szczycie muru umieszczone są schodkowe zwieńczenia. W południowej części znajdują się płyty nagrobne ks. F. Sławskiego z ok. poł. XVIII w., Georgiusa Fiebiga z 1769 r., na koronie ustawione dwie figury przydrożne św. Wawrzyńca, 1 poł. XIX w., św. Jana Nepomucena, XIX w. Bliżej wejścia na plebanię na murze stoi figura św. Floriana, barokowa z XVIII w. Brama z ceglanych słupów ustawionych na cokółkach, z dwiema furtkami, na osi kościoła, i ogrodzenie od strony drogi z przęsłami wypełnionymi kutą kratą, wzniesione ok. poł XIX w. Zespół kościelny zachowany w dobrym stanie.

NIECHŁÓD

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH (kościół, cmentarz przykościelny z ogrodzeniem i kaplicą grobową)

Kościół najprawdopodobniej ufundowany i wyposażony przez benedyktynów z Lubinia. Oni też, jako właściciele miejscowości, założyli i uposażyli w wiekach XIII-XIV kościół parafialny. Pierwsza wzmianka o proboszczu pochodzi z 1426 r. W czasie reformacji kościół znajdował się przejściowo w rękach innowierców. W roku 1628 stanowił kościół filialny Gołanic, a od roku 1820 filialny Zbarzewa. Kościół obecny zbudowano w XVIII w. Zespół sakralny znajduje się przy skrzyżowaniu dróg: Zbarzewo – Długie Stare, Piotrowice - Osowa Sień, na południowy – zachód od założenia dworsko-parkowego i folwarcznego. Teren cmentarza przykościelnego od południa ogrodzony jest murem z kamienia i cegły, od strony północnej ogrodzony stalowym ogrodzeniem i siatką drucianą. Kaplicę grobową Junosza-Bojanowskich włączono w ceglano-kamienne ogrodzenie cmentarza.

Kościół drewniany, orientowany, na fundamencie murowanym, jednonawowy, o konstrukcji zrębowej, z nieco węższym i niższym od nawy prezbiterium od wschodu, zamkniętym wielobocznie. Od zachodu kwadratowa, dwukondygnacyjna wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu, w górnej części oddzielona od nawy. Wieża w dolnej kondygnacji dwukrotnie wyższa od znacznie niższej i węższej drugiej kondygnacji. Przy nawie od północy nowsza kruchta. Dach dwukalenicowy kryty łupkiem. Wieża nakryta gontowym dachem namiotowym, z wieżyczką z latarnią zwieńczoną blaszanym, ostrosłupowym hełmem, na wierzchołku z iglicą i krzyżem. We wnętrzu nawa i prezbiterium nakryte pozornymi sklepieniami kolebkowymi założonymi na łukach odcinkowych. Prezbiterium całkowicie otwarte do nawy szeroką arkadą. Chór muzyczny wsparty na dwóch słupach z parapetem o ściętych bokach i prospektem organowym. Belka tęczowa z barokowym krucyfiksem z XVIII w. W latach 60. XX w. kościół został gruntownie odrestaurowany, w 1994 r. renowacja wnętrza, a kolejny remont gruntowny wykonano pod koniec XX w. (m.in. wymiana stolarki). Wskazana konserwacja oszalowania.

Wokół kościoła znajduje się cmentarz przykościelny, otoczony murem pełnym, kamienno-ceglanym z 1852 r. (data wyryta na kamieniu). Główne wejście na teren cmentarza od strony północno-wschodniej. Cmentarz tradycją sięga XVIII wieku. Najstarsze nagrobki pochodzą z 2 poł. XIX w. i poł. XX w. Na cmentarzu występuje nieliczny starodrzew, w tym lipy i jesiony.

Kaplica wzniesiona przez Józefa Bojanowskiego w związku z pochówkiem ojca, Stanisława. Następnie w krypcie pochowano kolejnych członków rodziny, ostatni pochówek, Zofii Bojanowskiej, odbył się w 2012 r. Kaplicę zbudowano w stylu modernistycznym, o uproszczonym detalu klasycyzującym. Murowana z cegły oraz kamienia polnego regularnie łamanego. Części ceglane otynkowane. Założona na planie prostokąta, jednokondygnacyjna, w elewacji wschodniej dwukondygnacyjna, z dwiema bocznymi, niższymi przybudówkami mieszczącymi kryptę, nakryta dachem płaskim z papy. Tynkowane elewacje z narożnikami kamiennymi, zwieńczonymi uproszczonym belkowaniem. Na osi elewacji frontowej i tylnej zwieńczenie w formie krzyży łacińskich. W elewacjach bocznych okna o wykroju półkolistym. Wnętrze krypty jednoprzestrzenne. Stan zachowania dostateczny.

ŚWIĘCIECHOWA

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA

Powstał w 1 poł. XV w. w stylu gotyckim. W latach 1730 -1750 staraniem

proboszcza Damiana Schmidta został przebudowany w stylu barokowym. W 1798 r. odbudowany po pożarze, który zniszczył dachy i część sklepienia nawy głównej. Restaurowany w 1826 r. Kościół orientowany, na rzucie prostokąta, murowany z cegły. Do korpusu halowego, z wydatnymi filarami przyściennymi tworzącymi przestrzenie kaplic bocznych, przylega węższe prezbiterium zakończone apsydą, a od zachodu gotycka wieża zwieńczona baniastym hełmem z latarnią. Dachy dwuspadowe kryte dachówką karpówką. Prezbiterium przykrywa płaska kopułka, w nawie głównej znajduje się pozorne sklepienie żaglaste. Z pierwotnego wystroju przetrwały m.in. ostrołukowe, ślepe okna od północy i fragment oszkarpowania w narożu. Na sklepieniach kaplic odsłonięto w latach 1964-66 barokową polichromię. Wewnątrz bogate wyposażenie barokowe i rokokowe. W ścianach zewnętrznych znajdują się wczesnobarokowe epitafia z piaskowca, m. in. Macieja i Mikołaja Radowickich. W 1992 r. przeprowadzono renowację wnętrza i konserwację polichromii. Kościół utrzymany w dobrym stanie.

ZESPOŁY REZYDENCJONALNO-PARKOWE I FOLWARCZNE

W przeszłości tworzące charakterystyczne wyznaczniki wiejskiego krajobrazu kulturowego, po drugiej wojnie światowej w większości uległy znacznej destrukcji. Oddzielone od naturalnego zaplecza, jakim były majątki ziemskie, pozbawione autentycznych gospodarzy, najczęściej niszczały. Jedynie nieliczne przetrwały w stanie niepogorszonym. Zmiany ustrojowe częściowo odmieniły losy tych kompleksów, pozwalając na przeprowadzenie zabiegów rewitalizacyjnych, przywracających bądź pierwotną funkcję, bądź też wprowadzając do tych zespołów nowe formy użytkowe np. w miejscowościach: Długie Stare, Gołanice, Przybyszewo czy Trzebiny. Natomiast budynki gospodarcze na terenie założeń folwarcznych w miejscowościach Długie Stare, Gołanice, Niechlód i Trzebiny, poprzez upływ czasu i niedostosowanie do współczesnych wymogów technologicznych nie spełniają swojej pierwotnej funkcji, niektóre przebudowano lub wymagają prac remontowych i adaptacyjnych, bądź też wprowadzono do nich współczesną zabudowę uzupełniającą np. w Długich Starych czy Niechlódzie. Budynki użytkowane przez "Przedsiębiorstwo Rolne Długie Stare sp. z o. o" i podległe mu Zakłady Rolne Długie Stare, Krzycko Małe, Niechlód, Trzebiny, Świąciechowa, są w miarę na bieżąco remontowane. Większości obiektów architektonicznych towarzyszyły i tworzyły z nimi kompozycyjnie nierozdzielalną całość parki. Miały one izolować mieszkańców rezydencji od wsi i zabudowań gospodarczych, ale także chronić od wiatrów i być miejscem spacerów dla ich właścicieli oraz oazą zieleni i atrakcyjnym elementem

krajobrazu. Zmieniały się wraz z modą i stylami kolejnych epok. Na terenie gminy znajduje się 7 parków wpisanych do rejestru zabytków, powstałych w okresie od 2 poł. XVIII w., głównie w 2 poł. XIX w. i na przełomie XIX/XX w. Ich stan jest zróżnicowany. W dobrym stanie, na bieżąco porządkowane są parki w Trzebinach, Długiem Starem, Niechłodzie, istotnemu przekształceniu uległ układ kompozycyjny parku rezydencjonalnego w Święciechowej, którego część przeznaczono pod uprawy rolnicze, a w miejsce usuniętego pierwotnego zadrzewienia wprowadzono współczesną zabudowę mieszkalno-gospodarczą, bardzo zaniedbany jest park w Krzycku Małym.

DŁUGIE STARE

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1322 r. Wieś stanowiła własność rycerskiego rodu Kotwiczów - Dłuskich, którzy w XV w. ufundowali tu kościół parafialny. W 1569 r. właścicielem wsi został Mikołaj Babiński, a w 1573 r. Jakub Rokossowski, kolejnymi właścicielami byli Rostworowscy. W XVII w. należała do Strzeleckich. Od nich przeszła w posiadanie Niezychowskich, którzy wzmiankowani są tutaj, obok Trąbczyńskich, do schyłku XVIII w., kiedy dobra przechodzą w ręce gen. Jana Lipskiego i jego spadkobierców. W 1835 r. Długie Stare kupił Józef Mycielski. W 1851 r. nowym właścicielem został Jan Bernard von Cranap- Bornheim, z którym łączy się budowa nowej rezydencji. Jego syn Friedrich Wilhelm odziedziczony majątek sprzedał w 1875 r. Do lat 20. XX w. wieś była w posiadaniu rodziny Adolfa von Hansemanna. W międzywojniu właścicielem był Józef Dunin. Wieś położona przy drodze Leszno - Wschowa, która dzieli miejscowość na część północną i południową. W części południowej znajduje się zespół kościoła, a w północnej pałac z parkiem. Zabudowania folwarczne znajdują się w środkowej części wsi po obu stronach ulicy Wiosennej odchodzącej w kierunku południowym od drogi Leszno-Wschowa. W odległości 200 m od pałacu znajduje się I podwórze gospodarcze, obecnie wyasfaltowane, prostokątne, przy którym stoją: murowana z cegły, na rzucie wydłużonego prostokąta, dwukondygnacyjna z trzema dwukondygnacyjnymi dobudówkami w elewacji północnej, nakryta dachami dwuspadowymi, ze ścianami szczytowymi wystającymi ponad dach, obora i podobny, trójkondygnacyjny spichlerz z 1903 r. Dalej znajduje się mniejsze podwórze z dwukondygnacyjnym, wzniesionym na rzucie wydłużonego prostokąta, murowanym z cegły, nieotynkowanym, nakrytym dachem dwuspadowym budynkiem dawnej owczarni z 1896 r. Zabudowania folwarczne w zasobach Przedsiębiorstwa Rolnego Długie Stare Spółka z o.o.

Pałac zbudowany w 2 poł. XIX w., w miejscu wcześniejszego,

barokowego dworu. Budynek założony na planie prostokąta, z trójkondygnacyjną, pięćosiową częścią środkową i przylegającymi do niej z obu stron dwukondygnacyjnymi, dwuosiowymi skrzydłami bocznymi. Obiekt murowany z czerwonej cegły, na kamiennej podmurówce, podpiwniczony z okazałym, otynkowanym blankowaniem z motywem „jaskółczego ogona” akcentującego oś środkową elewacji frontowej, w której współcześnie umieszczono główne wejście ze schodami i gankiem. Kryty dachem płaskim, ozdobionym dekoracyjnymi blankami. Po 1945 roku pałac stanowił siedzibę szkoły, później przekazany na magazyny PGR. W 1978 r. znaczną część budynku strawił pożar. W 1984 r. w pałacu rozpoczęto, trwający blisko 10 lat, remont kapitalny z adaptacją na cele oświatowe. Obecnie mieści się w nim Szkoła Podstawowa. Stan zachowania dobry.

Budynek pałacu otacza niewielki park, założony w 2 poł. XIX w., z częściowo przetrzebionym pierwotnym drzewostanem, ze współcześnie wytyczonymi terenami sportowymi, ogrodzony. Utrzymany w dobrym stanie. Zespół pałacowo-parkowy jest własnością Gminy Świąciechowa.

GOŁANICE

Gołanice, położone na południowo-zachodnim brzegu Jeziora Krzyckiego, wzmiankowane były w 1412 r. Stanowiły wtedy własność rycerską rodziny Gołanieckich herbu Kotwicz, w rękach tego rodu pozostawały aż do schyłku XVI wieku. W późniejszym okresie stały się własnością Leszczyńskich herbu Wieniawa, którzy wzniesli tu drewniany kościół p.w. św. Andrzeja Apostoła. W XVIII w. wieś należała do Krzyckich herbu Kotwicz. W 1782 r. właściciel wsi, chorąży wschowski Stanisław Krzycki, ufundował murowany kościół p.w. śś. Piotra i Pawła. Na przełomie XVIII i XIX w., poprzez małżeństwo Ludwiki z Krzyckich z Andrzejem Skórzewskim, herbu Drogosław – dla nich wzniesiono nową siedzibę - Gołanice przeszły w posiadanie rodziny Skórzewskich. W ich rękach majątek znajdował się do lat 20. XX w., kiedy właścicielami zostali Bojanowscy herbu Junosza. Ostatnim właścicielem przed 1939 r. był Jerzy Donimirski, rotmistrz 17 pułku ułanów, zamęczony przez hitlerowców w 1939 r.

Wieś położona przy drodze prowadzącej do Boszkowa, przy południowo-zachodnim brzegu Jeziora Krzyckiego. Po północnej stronie drogi prowadzącej przez wieś znajduje się zespół dworsko – parkowy, po południowej stronie zespół folwarczny, bezpośrednio przy drodze, równoległe do niej kalenicą, usytuowany jest czworak (położony na terenie kolonii mieszkalnej zabudowanej współczesnymi blokami).

Dwór o cechach barokowych, zlokalizowany zapewne w miejscu wcześniejszej siedziby, wzniesiony został na pocz. XIX w., rozbudowany na pocz. XX w. o skrzydło boczne. Murowany z cegły, tynkowany, na kamiennej podmurówce, częściowo podpiwniczony, na rzucie wydłużonego prostokąta z prostokątną dobudówką od strony południowej. Bryła jednokondygnacyjna z użytkowym poddaszem, rozczłonkowana, złożona z korpusu z piętrowymi wystawkami na osiach frontowej i ogrodowej, z dobudówkami od południa. Nakryty wysokim dachem polskim łamanym, w nim okna powiekowe, zaś dobudówka dachem trójspadowym, kryte łupkiem. Główne wejście na osi elewacji frontowej. Elewacje z regularnym rytmem prostokątnych otworów okiennych ujętych w obramienia. Dwór po remoncie kapitalnym.

Park założony w stylu krajobrazowym z pocz. XIX w., o pow. ponad 2 ha, o nieregularnym kształcie, w pierwotnych granicach, wschodnią częścią przylega do brzegu jeziora. Ze starodrzewu na terenie parku zachowały się modrzewie, okazałe dęby szypułkowe, sosny wejmutki, lipy drobnolistne, kasztanowce, wiązy i olchy. W części środkowej, po zlikwidowanym stawie, znajduje się polana parkowa. Park utrzymany w dobrym stanie, na bieżąco porządkowany, zieleń pielęgnowana. Całość ogrodzona.

Zespół dworsko-parkowy jest własnością prywatną.

Czworak, ob. dom nr 4, wzniesiony w 1 poł. XIX w., murowany, otynkowany, na podmurówce kamiennej, niepodpiwniczony, na rzucie wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachodachówką. Wnętrza budynku gruntownie przebudowane w latach 70. i 90. XX w. Budynek po remoncie, odnowiono i pomalowano elewacje, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową drewnianą na PCV. Stan zachowania dobry. Własność prywatna.

KRZYCKO MAŁE

Wieś położona przy drodze do Boszkowa, nad wschodnim brzegiem Jeziora Krzyckiego. Znana była już na początku XV w. jako własność rycerskiego rodu Kotwiczów, którego kolejni przedstawiciele przyjęli z czasem nazwisko Krzyckich, pieczętując się herbem Kotwicz. W posiadaniu tej rodziny wieś była do XVII w. W następnym okresie dokumenty wymieniają tu jako właścicieli Gurowskich, Niezychowskich, Lipskich, Jarzęmbowskich oraz Grudzińskich i Ryszczewskich. W 1917 r. Krzycko Małe przeszło w ręce Kazimierza Tadrzyckiego, od którego w 1920 r. kupił je Edward Śmiechowski z Krakowa. W jego posiadaniu wieś była do końca lat 30. XX w. W Krzycku urodził się

Andrzej Krzycki (1482 – 1537), poeta, autor wielu panegiryków, sekretarz króla Zygmunta I, arcybiskup gnieźnieński i prymas.

W centrum wsi, po wschodniej stronie drogi biegnącej przez wieś, znajduje się zespół kościelny, a naprzeciwko nad jeziorem zespół dworsko – parkowy.

Dwór wybudował w 1885 r. ówczesny właściciel wsi dr Enger. Prezentuje typ willi podmiejskiej nawiązującej do architektury neogotyckiej Schinkla. Rozbudowany na pocz. XX w. od zachodu o przybudówkę z tarasem i od wschodu o przedsionek. Budynek murowany z cegły na kamiennych fundamentach, podpiwniczony, przykryty dachem czterospadowym przeciętym na krzyż wystawkami dachowymi przykrytymi dachami dwuspadowymi. Bryła zwarta, założona na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjna na cokole opadającym w kierunku zachodnim. Na osiach elewacji wystawy dachowe ujęte w smukłe wieżyczki i na narożnikach wieżyczki nadwieszane. Od zachodu na narożniku sześcioboczny alkierz, który wraz z prostokątną przybudówką zwieńczony płasko – tarasem. Od południa kwadratowy przedsionek z wejściem po schodach z boku, przykryty płasko poniżej okna w wystawie dachowej. W elewacjach południowej i wschodniej pseudoryzalicy, zwieńczone krenelażową attyką i ujęte wysmukłymi wieżyczkami z blankowaniem. Elewacje zwieńczone machikułowym fryzem. Stan zachowania zły (podjęte prace remontowe zostały przerwane).

Dwór otacza park z ok. poł. XIX w. o powierzchni 1,55 ha. Drzewostan nie pielęgnowany, zaniedbany, układ kompozycyjny zatarty na skutek rozrostu samosiewów i dzdiziałych krzewów. Park wymaga rewitalizacji.

Zespół dworsko-parkowy stanowi własność prywatną.

NIECHŁÓD

Wieś usytuowana przy bocznej drodze z Leszna do Wschowy. W 1158 r. wymieniona jako własność benedyktynów z Lubinia, potem szlachecka. W 1420 roku wzmiankowany Olbracht z Niechłodu Niechłodzki; w latach 1492 - 1497 Jan Połaniecki, sędzia wschowski. Na przestrzeni wieków własność m.in. Leszczyńskich - w 1570 r. wymieniany był Jan Leszczyński, starosta radziejowski, Niezychowskich - w latach 1745 - 1778, Żółtowskich – od 1847 do 1896 r. W 1906 r. majątność nabył Maciej Siciński, w 1913 r. właścicielem był Bolesław Speichert, od którego majątek kupiła w 1916 r. Eleonora Skórzewska z d. Bojanowska. Rodzina Bojanowskich była właścicielami do wybuchu wojny.

Zespół dworsko-folwarczny usytuowany w środkowej części wsi,

naprzeciwko kościoła, dwór z parkiem przylega do podwórza gospodarczego z jego południowo-wschodniej strony, od którego oddzielone są murem z bramą przejazdową.

Dwór zbudowany w latach 1906-1908, w stylu neobarokowym, na planie prostokąta z przybudówkami wejściowymi od strony fasady opartych na rzucie trapezu i ryzalitem środkowym, pięciobocznym od strony elewacji ogrodowej. Do fasady przylega ganek na filarach, a do elewacji ogrodowej taras z półkolistym zejściem. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna na wysokim cokole, przykryta dachem naczółkowym. Od frontu pseudoryzalit wychodzący ponad gzyms koronujący z wystawą dachową na osi zwieńczoną trójkątnie. Przed fasadą na wysokości pierwszej kondygnacji wysuwające się do przodu skrajnie usytuowane przybudówki przykryte dachami trójpołaciowymi, a na osi ganek przykryty dachem pulpitowym. Od strony elewacji ogrodowej dwukondygnacyjny, pięcioboczny ryzalit przykryty dachem namiotowym. Przed elewacją szeroki taras z reprezentacyjnymi schodami. W budynku mieszczą się biura gospodarstwa rolnego i mieszkania. Utrzymany w dostatecznym stanie.

Park krajobrazowy, otaczający dwór, został założony w 2 poł. XIX w. przez hr. Marcela Żółtowskiego, na powierzchni ok. 3,26 ha. Zachowany starodrzew m.in. dęby szypułkowe, kasztanowce, lipy drobnolistne. Park na bieżąco porządkowany, utrzymany w dobrym stanie.

Zabudowania folwarczne z przełomu XIX i XX w., cofnięte kilkadziesiąt metrów od drogi wiejskiej i oddzielone ogrodzeniem. Wjazd na podwórze krótką drogą, zakończoną bramą, która znajduje się w linii budynków gospodarczych. Teren podwórza lekko pochylony w kierunku północno-wschodnim. Po lewej stronie bramy stoi gruntownie przebudowana w l. 50. XX w. obora na rzucie wydłużonego prostokąta. Dalej w tej samej linii stoi budynek dawnej mleczarni, przebudowany w latach 60. XX w. na magazyn paszowy. Bezpośrednio do niego przylega szczytem budynek dawnej stajni, ob. magazyn i garaż, również przebudowany. W południowo-zachodniej części podwórza stoi dawna stodoła, przebudowana na magazyn zbożowy. W północno-wschodniej części podwórza znajduje się budynek, w którym mieściła się dawna chlewnia, stajnia koni powozowych, wozownia i dom ogrodnika – przebudowane w latach 70. XX w. Pośrodku podwórza znajduje się budynek gorzelni, ob. budynek magazynowo mieszkalny, który jest architektonicznie najciekawszym w zabudowie folwarcznej. Wzniesiony w poł. XIX w., swoją funkcję pełnił do końca wojny, potem zamieniony na płatkarnię. Po licznych przeróbkach-funkcjonował jako zaplecze

socjalne dla pracowników gospodarstwa, ob. mieszkanie pracownicze i magazyn. Bryła budynku rozczłonkowana, wzniesiona z czerwonej cegły, nieotynkowana, dwu i trzykondygnacyjna, dachy dwuspadowe, kryte papą. Komin wolnostojący obok budynku. Stan zachowania dostateczny. Kilkanaście metrów dalej znajduje się budynek wzniesiony w poł. XIX w., murowany z cegły, na planie wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, kryty dachem dwuspadowym. Pierwotnie pełnił funkcje magazynu płatków, obecnie paszy. Generalnie budynki gospodarcze są w stanie dobrym i dostatecznym. Poza podwórzem gospodarczym, od wschodniej strony parku znajduje się budynek mieszkalny, dawny ośmiorak, zbudowany w końcu XIX w., wnętrza przebudowane w latach 60. XX w. Na rzucie prostokąta z pięciobocznymi przybudówkami w szczytach mieszczących klatki schodowe, wzniesiony z cegły na cokole z kamienia łupanego, dwukondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym. Po przeciwnej stronie drogi wiejskiej stoją dawny czworak i sześciorak, wzniesione na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjne, murowane z cegły, kryte dachami dwuspadowymi, użytkowane, w dobrym stanie.

Zespół dworsko-folwarczny użytkowany jest przez Przedsiębiorstwo Rolnego Długie Stare Spółka z o.o., Zakład Rolny Niechód.

PRZYBYSZEWO

Miejscowość wzmiankowana w 1445 r., założona przy ważnym wówczas trakcie handlowym łączącym Poznań z Górą Śląską. W latach 1565 – 1583, jako własność rycerska, miała dwóch dziedziców: Jan Przybyszewskiego, notariusza ziemskiego wschowskiego i Stefana Wilkowskiego. W 1615 r. i pod koniec XVII w. wzmiankowani są nadal Wilkowscy. Od końca XVIII w. do poł. XIX w. wieś była w rękach rodziny Mycielskich, od których w 1859 r. odkupił ją Johann von Carnap-Bornheim. W 1876 r. właścicielem był książę Christian Kraft von Hohenlohe-Oehringe, a w latach 1881 – 1884 miejscowość należała do A. von Hansemanna z Berlina. W 1910 r. Przybyszewo stanowiło własność Hugona Lehmana z Przybyszewa, po którym w 1927 r. dziedziczył Kurt Lehmann, będący właścicielem do 1944 r. Po zakończeniu II wojny światowej ziemię majątku rozparcelowano, a budynki wraz z dworem upaństwowiono i spełniały różne funkcje. Opuszczony i zniszczony budynek dworu w 1994 r. stał się własnością Wyższej Szkoły Marketingu i Zarządzania w Lesznie, która przywróciła mu stan świetności i przeznaczyła na Zakład Usług Socjalnych z częścią hotelarsko-gastronomiczną.

Zespół dworsko-parkowy położony jest w północno-wschodniej części wsi.

Dwór z końca XIX w. Budynek murowany, tynkowany, wzniesiony na rzucie prostokąta z wysuniętym znacznie ryzalitem bocznym, na którego linii na osi kwadratowa wieża z przedsionkiem. Od strony elewacji ogrodowej płytki ryzalit środkowy, po bokach na osiach pseudoryzalitu. Budowla dwukondygnacyjna, na wysokim cokole, podpiwniczona. Czterokondygnacyjna wieża od strony południowej, przed którą znajduje się arkadowy podjazd z tarasem. W części północnej - ogrodowej znajduje się weranda z bogato ukształtowanymi neobarokowymi schodami ogrodowymi. Budynek nakryty czterospadowym dachem przeciętym na osi dwuspadowym dachem wystawy i wieżą, a od południowego zachodu dachem dwuspadowym ryzalitu bocznego. Remont kapitalny obiektu z dostosowaniem do funkcji hotelarsko-gastronomicznych przeprowadzono w 1996 r. Dachy kryte dachówką karpiówką, remontowane w 2003 r.

Dwór otoczony parkiem, założonym na przełomie XIX i XX w., który pierwotnie zajmował 5 ha, po wojnie uległ częściowej likwidacji i obecnie zajmuje powierzchnię 2,8 ha, w tym niewielki staw. Pierwotny układ kompozycyjny uległ zniszczeniu. Stary drzewostan przetrzebiony. Przed dworem wprowadzono nowe nasadzenia drzew i krzewów. Zieleń parkowa na bieżąco pielęgnowana. W parku pobudowano stajnię z dużym wybiegiem dla koni, domkiem parterowym z pokojami noclegowymi, parterowym budynkiem mieszkalno – gospodarczym i portiernią. Całość ogrodzona. Dwór po remoncie w 2025 r. mieści sale bankietowe z hotelem. Zespół dworsko-parkowy jest własnością prywatną.

ŚWIĘCIECHOWA

Święciechowa, położona 5 km na zachód od Leszna, przy drodze Leszno - Włoszakowice. Niedaleko rynku znajduje się kościół p.w. św. Jakuba Ap., który stanowi element Międzynarodowego Szlaku Pielgrzymkowego, w południowej części wsi, przy ul. Lasocickiej, położony jest zespół dworsko-parkowy.

Dwór z 2 poł. XIX w., rozbudowany na pocz. XX w. Budynek bezstylowy, zaliczany do typu niemieckiej architektury z wpływami willowej architektury włoskiej. Murowany z cegły, podpiwniczony. Wzniesiony na rzucie prostokąta z ryzalitami środkowymi od wschodu i zachodu. Od północy dostawiona do elewacji dwubiegowa klatka schodowa, a od południa na osi wejście poprzedzone schodami. Do ryzalitu w elewacji ogrodowej dostawiony taras z reprezentacyjnymi schodami. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna, przykryta dachem dwuspadowym na krokwach. Od północy przylega do korpusu niższa, jednoosiowa klatka schodowa nakryta osobnym dachem dwuspadowym,

do której wejście poprzedzone daszkiem. W korpusie ryzalit środkowy podniesiony o kondygnację poddasza i przykryty osobnym dachem dwuspadowym na kroksztynach. Budynek po generalnym remoncie. Przeznaczony na biura Przedsiębiorstwa Rolnego i mieszkania pracowników. Stan zachowania bardzo dobry.

Park krajobrazowy, założony w 2 poł. XIX w., o powierzchni 3,45 ha, obecnie po przekształceniach ok. 1,5 ha. W latach 70. XX w. został podzielony, częściowo przekształcony układ kompozycyjny, poprzez usunięcie starodrzewu i wprowadzenie zabudowy mieszkalnej. W części zachodniej znajdują się zabudowania gospodarcze, a w południowej i wschodniej zadrzewienia parkowe i współcześnie wzniesione budynki gospodarcze i mieszkalny. Zadrzewienie pierwotne silnie przetrzebione. W latach 1980-1985 do parku wprowadzono kasztanowce, lipy, klony, jesiony, świerki srebrzyste, cisy. Do parku od wschodu prowadzi aleja lipowa, długości 1 km. Składała się z ponad 230 lip drobnolistnych, obecnie ok. 180 szt. W ostatnim czasie miały miejsce nowe nasadzenia i prace pielęgnacyjne.

TRZEBINY

Wieś położona nad rz. Kopanicą. Wymieniona w źródłach historycznych w 1360 r. jako własność Wierzbicy z Trzebin. W 1566 r. należała do Krzysztofa Trzebińskiego, następnie do Przybyszewskich. W 1676 r. własność Krystyny Przybyszewskiej i jej małżonka Jana Melchiora Gurowskiego, kasztelana poznańskiego, fundatorów pałacu. Rodzina Gurowskich wspominana jest jeszcze w 1718 r. W kolejnych latach właściciele się zmieniali m.in. w latach 1749 r. - 1769 r. Trzebiny należały do rodziny Niezychowskich, od których nabył je Jan Lipski. W 1860 r. Trzebiny nabył August Ferdynand Leesen und Gotha. W rękach jego spadkobierców Trzebiny pozostawały do końca II wojny światowej. Ostatnim właścicielem był Eberhard Leesen.

Zespół pałacowo-folwarczny usytuowany jest w południowej części wsi. Pałac jest położony po wschodniej stronie, a folwark po stronie zachodniej przepływającego w tym miejscu cieką Rowu Krzyckiego. Pałac jest usytuowany w południowej części parku krajobrazowego o pow. 5,3 ha. Od południa jest poprzedzony owalnym podjazdem. W parku, na osi pałacu znajduje się parter ogrodowy o regularnej kompozycji z aleją prowadzącą do pawilonu ogrodowego na niewielkim wzniesieniu. Po jego zachodniej stronie znajduje się staw o nieregularnym kształcie. Zabudowania folwarczne wznoszą się wokół prostokątnego podwórza po zachodniej stronie pałacu. W latach 1983-1986

przeprowadzono remont pałacu i prace rewaloryzacyjne w parku. Od 1985 r. w pałacu mieścił się Ośrodek Archeologiczny, obecnie zespół pałacowy jest siedzibą Pracowni Terenowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Natomiast zespół zabudowań dawnego folwarku należy do Przedsiębiorstwa Rolnego Długie Stare Sp. z o. o., Zakład Rolny Trzebiny.

Pałac w o cechach barokowych i neorenesansowych, został wzniesiony dla rodziny Gurowskich ok. 1680 - 1690 r., przypuszczalnie według projektu włoskiego architekta Jana Catenazziego, nowsze badania umiejscawiają projektanta w otoczeniu Rafała Leszczyńskiego, w którego służbie pozostawał Melchior Gurowski. W 1870 r., kiedy właścicielem był August Ferdynand von Leesen und Gotha, pałac został przebudowany, utworzono m.in. wewnętrzny dziedziniec ze studnią pośrodku. W tym samym czasie pierwotny ogród włoski został przekształcony w park krajobrazowy. Budynek wzniesiony na rzucie prostokąta, z czterema narożnymi, kwadratowymi alkierzami, wysuniętymi przed dłuższe elewacje – północną i południową. Pałac w formie czworoboku, murowany z cegły, tynkowany, częściowo podpiwniczony z nieużytkowym poddaszem, przykryty dachami pulpitowymi krytymi papą, ze spadkiem w stronę dziedzińca wewnętrznego. Bryła dwukondygnacyjna na niskim cokole z trójkondygnacyjnymi alkierzami. Trzy środkowe osie dłuższych elewacji ujmują pilastry zdwojone, tworzące płytki pseudoryzalit. Wszystkie elewacje wieńczy gzyms w układzie trójpasowym, dekorowany prostokątnymi, leżącymi płycinami, rozdzielonymi ząbkowaniem, z frontonami nad trzema środkowymi osiami dłuższych elewacji. Pałac po remoncie kapitalnym w latach 1983 – 1987, w 2011 r. przeprowadzono remont wschodniej części dachu wraz z wymianą więźby dachowej, w 2013 r. wykonano roboty remontowo-naprawcze konstrukcji dachu i pozostałych części pokrycia dachowego oraz ścianek attyk i wieżyczek wraz z wymianą rynien i rur spustowych.

Pałac otacza park krajobrazowy z odtworzonymi fragmentami pierwotnego, regularnego, włoskiego ogrodu. Ograniczony jest od południa drogą wjazdową do "Gospodarstwa Rolnego Spółka z o. o.", od wschodu i północy – drogą powiatową z Długich Starych do Piotrowic. Granicę zachodnią i północno-zachodnią stanowią zabudowania mieszkalno-gospodarcze gospodarstwa rolnego. Starodrzew parku dobrze zachowany, z okazami interesujących okazów dendrologicznych, m. in. cyprysik japoński, cisy, daglezie, wiązy, dęby szypułkowe, katalpy, modrzewie, lipy, wzbogacony o nowe nasadzenia drzew liściastych i iglastych, wielu gatunków krzewów oraz bylin, szczególnie

w otoczeniu pałacu, gdzie zieleń wysoka została znacznie prześwietlona. Kompozycja niejednorodna z czytelnie wykształconym masywem otuliny krajobrazowej, zamykającej wewnątrz od strony zachodniej, północnej i wschodniej. Park pokryty siecią odtworzonych i nowo wytyczonych ścieżek. W środkowo-zachodniej części znajduje się odbudowany w 1984 r. staw zasilany w wodę z rzeczki Kopanica (Rów Krzycki), w części północno-wschodniej również odbudowany zbiornik wodny. W pobliżu tego zbiornika znajduje się ponad trzymetrowa, bogato zdobiona stela nagrobna rodziny von Lessen, która została wykonana z piaskowca w 1706 r. dla upamiętnienia śmierci małżonki Elsebe i syna Piotra Petera von Lehse (tak wcześniej pisano nazwisko tej rodziny), przywieziona do Trzebin w 1854 r. Zachowane są też trzy sarkofagi z piaskowca, rzeźby, wysoki kamienny wazon, fontanna, postumenty z postaciami kobiet, wszystkie po rekonstrukcji w 1993 r. Wejście do pałacu zaznaczone przez dwie lipy drobnolistne o obwodzie pnia 3,30 m i rozgałęzionej koronie, z pierwotnego założenia. Dawny podjazd do pałacu w kształcie owalnicy zdobi ceramiczna kopia fontanny Trytona Berniniego, której oryginał znajduje się w Rzymie. Kształt owalnicy i łuków trawników podkreślają niziutkie kule żywotników i jałowca łuskowatego. W północno-wschodnim narożniku parku przygotowano strefę piknikową z miejscem na ognisko, gry rekreacyjne i stylizowaną chatą. Teren parku od strony północnej, wschodniej i południowej jest ogrodzony, Rów Krzycki stanowi naturalną barierę od strony zachodniej. Zespół pałacowo-parkowy utrzymany w dobrym stanie.

Do zespołu pałacowo - parkowego wiedzie od wschodu i południa oraz wzdłuż południowego brzegu stawów dwurzędowa aleja dębowa z egzemplarzami drzew pomnikowych pochodzących z 2 poł. XVIII wieku. W dębowym drzewostanie również występują lipy, jesiony, dęby i kasztanowce z XIX w. Ostatnio Gmina dokonała nasadzeń drzew brakujących na odcinku Trzebiny – Długie Stare, wykonano też zabiegi pielęgnacyjne drzew już rosnących.

Zabudowa folwarczna znajduje się w zachodniej części zabytkowego założenia, oddzielona od części rezydencjonalnej Krzyckim Rowem, wzniesiona wokół wydłużonego prostokątnego podwórza. Budynki jedno-, dwu- i trój kondygnacyjne, prostopadłościennymi, nakryte dachami dwuspadowymi, murowane z cegły i kamienia, na fundamentach ceglanych i z kamieni polnych. W pierzei zachodniej usytuowane budynek obory oraz stodoły oddzielone wjazdem na dziedziniec od strony wsi. Pierzeję wschodnią wyznacza budynek

obory z 1900 r. i budynek łączący funkcję stajni i spichlerza oddzielone wjazdem prowadzącym w kierunku pałacu. W ścianie północnej budynek gorzelni będący dominantą zespołu, wytyczający jego oś symetrii.

Spichlerz ze stajnią powstały w latach 1860-1870, murowany z cegły, na kamiennej podmurówce, otynkowany, częściowo podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym. Budynek stajni jednokondygnacyjny, sklepienie w części pomieszczeń krzyżowe na gurtach, w pozostałych w układzie trzynawowym z dwoma rzędami granitowych kolumn. W spichlerzu w piwnicy sklepienie kolebkowe, na pozostałych kondygnacjach drewniane, belkowe. Elewacje gładkie, zrytmizowane otworami okiennymi.

Obora z 2 poł. XIX w., murowana z cegły i kamienia, na kamiennej podmurówce, jednokondygnacyjna z użytkowym poddaszem, w pomieszczeniu strop odcinkowy. Elewacje frontowa i tylna 15-osiowa, na osiach otwory okienne zamknięte odcinkiem łuku. Stan dostateczny.

Obora z wozownią (bukaciarnia) wzniesiona w 1900 r., murowana z cegły, jednokondygnacyjna, z użytkowym poddaszem, 16-osiowa, na osiach na osiach otwory okienne zamknięte odcinkiem łuku. Elewacja zachodnia artykułowana lizenami tworzącymi płyciny zamknięte odcinkiem łuku. W ścianie kolankowej okrągłe otwory wentylacyjne. Elewacja szczytowa z trzema archiwoltami w miejscu dawnych wrót wjazdowych. Obecnie budynek w bardzo złym stanie, zawaleniu uległa więźba dachowa, strop, również górne partie murów i szczyt elewacji północnej, brak ścianki kolankowej i znaczna wyrwa w elewacji zachodniej, w ścianach zniszczone i miejscowe ubytki cegły oraz tynku.

Gorzelnia z 1906 r., nieczynna, obecnie magazyn środków chemicznych. Murowana z czerwonej cegły, na kamiennej podmurówce, podpiwniczona, dwukondygnacyjna. W pomieszczeniach produkcyjnych strop odcinkowy, w pomieszczeniach mieszkalnych drewniany, belkowy. Elewacje pięcioosiowe, na osiach okna zamknięte łukiem pełnym i odcinkowym. Nad wejściem tabliczka z datą 1906, ujęta w wić roślinną. Tuż obok ceglany komin w dolnej partii na wysokiej, kwadratowej podstawie. Wyposażenie gorzelni przekazano i jest eksponowane w muzeum przy gorzelni w Turwi. Budynek gorzelni utrzymany w dostatecznym stanie.

BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

HENRYKOWO

Wieś położona w południowej części gminy. Do 1939 r. była to wieś nadgraniczna. W XVI w. należała do Leszczyńskich, od 1736 r. do 1845 r. do

Sułkowskich. W latach 1845 – 1865 jej właścicielem był Adolf von Hansemann z Berlina. W rękach tej rodziny majątek pozostał do 1905 r. Późniejsi właściciele to Dawid Hindersin z Dalkowa i jego żona z domu von Hansemann, następnie Feliks Haertle z Drzewiec. Po wojnie majątek upaństwowiono.

Z zabudowy wiejskiej w rejestrze zabytków ujęto budynek dawnej komory celnej z 1920 r., usytuowany przy drodze nr 323 Leszno – Góra Śląska. Budynek murowany z cegły, tynkowany, fasadą skierowany w kierunku południowo-wschodnim. Bryła zwarta, jednokondygnacyjna z podpiwniczeniem i użytkowym poddaszem, kryta dachem mansardowym z dachówki ceramicznej. Fasada trójosiowa z portykiem wgłębnym o dwóch murowanych kolumnach. W 2001 r. położono nowy dach z dachówki ceramicznej karpiówki i otynkowano obiekt. Od tego czasu obiekt nieużytkowany, ze śladami dewastacji, m.in. stolarki okiennej i tynków. Własność prywatna.

ZABYTKI TECHNIKI

ŚWIĘCIECHOWA

Wiatrak koźlak przy ul. Śmigielskiej. Zbudowany w 1878 r., z drewna dębowego i sosnowego, ciosany ręcznie, konstrukcji szkieletowej, na ceglanej podmurówce, odeskowany, na rzucie prostokąta, trójkondygnacyjny. Główne wejście w kondygnacji środkowej z zadaszonej galeryjki poprzedzonej jednobiegowymi schodami, w dolnej kondygnacji osobne wejście, na trzecią kondygnację wejście wewnętrznymi, stromymi schodami. Nakryty dachem dwuspadowym. Na środkowej kondygnacji zamontowana jest belka z informacją o fundatorze: „I. Miesier Fundator. Geb: von A. Weigt. Im Jahn 1878”. Wiatrak zakupiła Gmina Święciechowa od osoby prywatnej w 1983 r., po przeprowadzonej renowacji do 1997 r. pełnił rolę magazynu. W 1998 roku, po remoncie i adaptacji, w wiatraku otworzono Izbę Regionalną. W grudniu 2025 r. zakończono kompleksową renowację obiektu, która objęła m.in. wymianę elementów konstrukcyjnych, pokrycia dachu, kozła oraz systemu odgromowego, renowację skrzydeł wiatraka, urządzeń i mechanizmów, przekładni napędowej, układu hamulcowego i mechanizmu obrotu wiatraka. Cały obiekt przeszedł także dezynsekcję gazową.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Święciechowa nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne

zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze. Na pożary, kradzieże, akty wandalizmu narażone są głównie zabytki ruchome stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych. Dużym zagrożeniem dla zabytków ruchomych są także zaniedbania obiektów przez brak sprawowania nad nimi opieki, zaniechania wykonania koniecznych zabezpieczeń i konserwacji.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie

technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miasta. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworsko-folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i folwarczną, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku.

Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku, a także wprowadzanie nowych elementów, sprzecznym z charakterystycznym układem zabytkowym parku, wśród których do najczęściej spotykanych zaliczyć można niewłaściwie lokalizowane i zakładane boiska sportowe, parkingi, ujęcia wody itp. W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również

nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z art. 22, ust. 5 cyt. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina Święciechowa wykonała w 2010 r. ewidencję zabytków nieruchomych oraz ewidencję stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków i zespołów stanowisk archeologicznych. Podstawą sporządzenia gminnej ewidencji zabytków był wykaz załączony do *Raportu o stanie zabytków gminy Święciechowa* opracowanego w 2004 r.

W 2018 r. wykonana została aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 56).

Gminna ewidencja zabytków przyjęta została Zarządzeniem Nr 0050/40/2020 Wójta Gminy Święciechowa z dnia 23 kwietnia 2020 r.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz aktualizowanie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „*Programu opieki nad zabytkami Gminy Święciechowa na lata 2026-2029*” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,

- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoczonych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe (warsztaty rękodzielnicze, lekcje historii o dawnym życiu wsi, wakacyjne zajęcia dla najmłodszych, lekcje edukacyjne),
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych; prezentacja na stronie internetowej Gminy obiektów nieużytkowanych wraz z informacją na temat źródeł finansowania i preferencji finansowych,
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów najcenniejszych ze względu na zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie stanowiących własności Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale

Nr LXV/581/2023 Rady Gminy Świąciechowa z dnia 28 listopada 2023 r. ze zmianą wprowadzoną Uchwałą Nr VIII/92/2024 z dnia 19 grudnia 2024 r.

W 2024 r. wsparcie finansowe otrzymały:

- 1) Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Marcina w Długiem Starem na remont elementów konstrukcyjno-budowlanych kościoła pw. św. Marcina,
- 2) Parafia Rzymskokatolicka p.w. śś. Piotra i Pawła w Gołanicach na prace związane z osuszeniem murów kościoła (wykonanie izolacji poziomej);

- planowane jest coroczne wydziałanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością Gminy Świąciechowa,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, ławki, oświetlenie),
- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy:
- sukcesywne prace naprawcze mające na celu utrzymanie prawidłowego stanu technicznego pałacu w miejscowości Długie Stare i wiatraka w Świąciechowie,
- systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne parku w miejscowości Długie Stare, uzupełnianie zieleni parkowej nowymi nasadzeniami drzew krzewów ozdobnych i bylin.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez

ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,

- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięciu życia poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczystego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy, atrakcyjność dolin rzecznych, wykorzystywane rekreacyjnie jeziora i nowa baza turystyczna z plażą w Gołanicach, ścieżki rowerowe, rozsiane po gminie cenne obiekty architektoniczne o bogatym przekroju stylów utrwalaonych w budowach sakralnych oraz przypominających świetność szlachecką budowach rezydencjonalnych, liczne małe obiekty kultu - kapliczki, krzyże przydrożne

i figury, w tym „nepomuki”, układy architektoniczno - przestrzenne miejscowości Krzycko Małe i Gołanice oraz krajobraz kulturowy wokół jeziora Krzyckiego, zasobnego w zróżnicowaną ichtiofaunę i posiadającego ogólnodostępne łowisko, lotnisko sportowe położone w Strzyżewicach, dostępność komunikacyjna i niezbyt odległe położenie dużych aglomeracji Poznania i Wrocławia, ślady wielokulturowości, cykliczne imprezy o zasięgu regionalnym, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Gmina jest też integralnie powiązana z otaczającymi ją gminami sąsiednimi, a współpraca w ramach Wielkopolskiej Lokalnej Grupy Działania „Kraina Lasów i Jezior” z/s w Lesznie, mającej na celu m.in. działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i ich promocję, prowadzenie prac badawczo rozwojowych w dziedzinie archeologii i historii, ochronę i udostępnianie cennych elementów dziedzictwa lokalnego czy też działalność turystyczną, przynosi wymierne korzyści, co ma ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy.

Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne, stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych i tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym. Wśród szlaków wiodących do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości warto wymienić:

- *„W KRAINIE DWORÓW I PAŁACÓW”* – szlak o długości 90 km, który prezentuje najciekawsze rezydencje w południowo-zachodniej części Wielkopolski. Trasa wiedzie przez Leszno - Garzyn – Drobnin – Górzno – Osieczna – Drzeczkowo – Trzebiny – Przybyszewo – Leszno;
- *„PIĘKNO UKRYTE W DREWNIĘ”* – szlak o długości 150 km, prezentuje ciekawe budowle drewniane i szachulcowe. Prowadzi z Leszna przez Śmigiel – Bronikowo – Niechłód – Rydzynę – Kaczkowo – Zakrzewo – Poniec – Oporowo – Osieczną do Leszna;
- *DROGA ŚWIĘTEGO JAKUBA*, część tej międzynarodowej trasy, przebiegającej przez Wielkopolskę – odcinek wielkopolski szlaku liczy 235 km, na terenie gminy wiedzie przez Święciechowę, Trzebiny, Niechłód;
- *WIELKOPOLSKI SZLAK WIATRACZNY*, największy tego typu szlak w Europie, obejmujący wiatraki koźlaki na terenie Wielkopolski. TRASA I Szlak Rydzynski - obejmuje miejscowości: Rydzyna – Leszno – Osieczna

- Krzywiń – Jerka – Racot – Kościan – Śmigiel – Wilkowice – Święciechowa – Rydzyna;
- *SZLAK KONNY KRÓLA STANISŁAWA*, którego patronem jest Stanisław Leszczyński, król Polski, księżę Lotaryngii i Baru. Szlak prowadzi od rezydencji do rezydencji na terenie powiatu leszczyńskiego i obejmuje pałac w Przybyszewie.

Szlaki rowerowe:

- „Pośród Łąk i Lasów”, oliwkowy, dł. 7,2 km, przebiega: Święciechowa – Mórkowo – Święciechowa;
- Wśród Pól do Lipna, dł. 25 km: Leszno -Święciechowa - Wilkowice - Mórkowo – Lipno;
- „Historyczne dróżki - I”, jasnoniebieski, dł. 21,3 km, przebieg: Święciechowa – Trzebiny – Niechłód – Gołanice – Krzycko Małe – Święciechowa;
- „Historyczne dróżki – II”, popielaty, dł. 22,6 km, przebieg: Święciechowa – Niechłód – Długie Nowe – Długie Stare – Przybyszewo – Lasocice – Święciechowa;
- „Historyczne dróżki – III”, żółty, dł. 26,4 km, przebieg: Święciechowa – Strzyżewice – Henrykowo – Przybyszewo – Długie Stare – Trzebiny – Święciechowa;
- „Leszno - Dominice”, wiśniowy, dł.15,6 km, przebieg: Leszno – Strzyżewice – Ogrody – Trzebiny – Niechłód – Zbarzewo.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek dydaktycznych. Warte rozważenia są plany wytyczenia nowych szlaków np. w porozumieniu z sąsiednimi gminami szlak Leonarda Durczykiewicza, który na początku minionego wieku fotografował i opisywał wielkopolskie rezydencje – fotografował m.in. Krzycko Małe, szlak związany z dawnymi rodami i ich siedzibami czy szlak przyjaźni dedykowany mieszkańcom zaprzyjaźnionych gmin i oferujący najciekawsze zabytki, kulinaria i inne miejsca w gminie. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki: kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej, wskazane byłoby utworzenie specjalnego rowerowego szlaku z nimi związanego lub ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z różnymi formami architektonicznymi i okolicznościami powstania tych niewielkich budowli kultowych. Cenne przyrodniczo tereny

zachęcają do utworzenia kolejnej ścieżki nordic walking czy narciarstwa biegowego lub dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład turystyki fotograficznej i realizacji idei tzw. birdwatchingu, ewentualnie propozycja walkingtours – spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane, wildlifewatching – podglądanie świata przyrody. Wzbogaciłyby one już istniejącą ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Gmina mogłaby, wzorem Stowarzyszenia ZMW z Przybyszewa, także wykorzystać szerzej współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawami odkrywców, warsztatami edukacji regionalnej i aktywnego wypoczynku. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. wykorzystując historyczne postaci, lokalnych bohaterów, legendy, zasoby kulturowe i liczne w gminie ślady współistnienia mieszkańców wielu wyznań.

To tylko niektóre z możliwości wypromowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne

walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Rozwijająca się w gminie agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, a jej przykłady znajdziemy w miejscowościach Krzycko Małe, Strzyżewice, Niechód i Długie Stare, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości oraz konserwatorem zabytków wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie, podobnie jak oznaczono przez Stowarzyszenie Krzycka Wyspa Marzeń ścieżkę tematyczną Traktem Historii w Krzycku Małym.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Święciechowa wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest radzie gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność Gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna

posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie m.in. z następujących źródeł:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

3. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

5. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów

(w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

6. Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027

Fundusze na ochronę zabytków pozyskać można w ramach 3 zidentyfikowanych celów szczegółowych nawiązujących do dziedzictwa kulturowego. W ramach celu szczegółowego Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych (EFRR) zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Zachowanie i modernizację obiektów dziedzictwa kulturowego.
2. Konserwację zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i digitalizacja.
3. Inwestycje w infrastrukturę służącą rozwojowi i zwiększaniu dostępności infrastruktury do prowadzenia ważnej dla edukacji i aktywności działalności kulturalnej (m.in. teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury).
4. Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych).
5. Rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury.

Finansowanie dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie także przez cel szczegółowy Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR), a zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na zdegradowanych obszarach m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.
2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.
3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (ZIT, IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

Ponadto finansowanie dziedzictwa kulturowego nastąpi w ramach celu szczegółowego Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR). Zakres interwencji

będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na wiejskich obszarach zdegradowanych m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.
2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.
3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

7. Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Dotacje zostaną przeznaczone na infrastrukturę kultury i turystyki kulturowej. W ramach działań będą wspierane inwestycje o ponadregionalnym oddziaływaniu mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne. Osiągnięcie ww. celu zostanie zapewnione poprzez wsparcie w dwóch obszarach:

1. Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej);
2. Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.